

Victoria Skogvoll Skjellnes

Kan det være gøy å lese om klimakrisen?

En nærlesing av hvordan Erika Fatlands barneroman *Vinterkrigen* (2017) bruker humor til å formidle klimaendringer.

Masteroppgave i norskdidaktikk

Veileder: Anne Berit Lyngstad

Mai 2023

Victoria Skogvoll Skjellnes

Kan det være gøy å lese om klimakrisen?

En nærlesing av hvordan Erika Fatlands barneroman *Vinterkrigen* (2017) bruker humor til å formidle klimaendringer.

Masteroppgave i norskdidaktikk
Veileder: Anne Berit Lyngstad
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Tematikken for denne masteroppgaven er å undersøke hvordan humor påvirker fremstillingen av klimakrisen i barnelitteratur. Bakgrunnen for studien er den økte oppmerksomheten klimakrisen og bærekraftig utvikling har fått i samfunnet, litteraturen og skolen de siste tiårene. I skolen er det viktig å presentere klimakrisens mange aspekter for elevene på ulike måter. Et interessant spørsmål som jeg ønsker å undersøke er hvilken plass humor har i bærekraftdidaktikken i norskfaget, og hvilket arbeid humoristisk klimalitteratur for barn inviterer til i klasserommet.

Studien har en litteraturvitenskapelig innfallsvinkel, og jeg gjør en nærlesing av Erika Fatlands multimodale barnebok *Vinterkrigen* (2017), for å undersøke hvordan ulike humorteorier brukes for å fremstille spørsmål om klima og miljø, og hvilken funksjon dette har i skjønnlitteraturen for barn. Det teoretiske begrepsapparatet er hentet fra klimalitteratur og ulike humorteorier, som grunnlag for å undersøke hvilke typer humor som brukes i *Vinterkrigen* for å formidle ulike aspekter ved klimakrisen, og hvilken funksjon humoren har. I analysen finner jeg at humoren formidler en nonsens-preget klimapåvirket fremtid, og at humoren kan fungerer som avbrekk fra den alvorlige klimakrisen, ved å lette på stemningen gjennom humor i språk, situasjoner og karakterer. Humoren har også en samfunnskritisk funksjon, og retter kritikk mot samfunnsgrupper og personer gjennom satire, ordspill, parodier, karikaturer og illustrasjoner. I drøftingen påpeker jeg hvordan humoren kan gjøre inntrykkene av klimakrisen lettere å håndtere, og formidle håp for elevene. Jeg diskuterer også hvordan humoren kan utvikle elevene til å tenke kritisk og selvstendig, og reflektere over ulike samfunnsstrukturer som uttrykkes i barnelitteraturen.

Abstract

This master's thesis examines how humor affects the presentation of climate crisis in children's literature. The background for the study is the increased attention climate change and sustainable development has gotten in society, literature and schools in recent decades. In school, it is important to present the many aspects of the climate crisis to students in different ways. An interesting question that I want to explore further is what place humor has in education for sustainable developments in the Norwegian subject, and how the teacher can utilize humorous climate literature for children in the classroom.

The study has a literary approach, and I do a close reading of Erika Fatland's multimodal children's book *Vinterkrigen* (2017), to examine how different humor theories are used to present climate issues, and what function this has in children's fiction. The theoretical conceptual apparatus is taken from climate literature and various humor theories, as a basis for investigating which types of humor are used in *Vinterkrigen* to convey various aspects of the climate crisis, and what function the humor has. In the analysis, I find that humor conveys a climate-affected future characterized by nonsense, and that humor can function as a break from the serious climate crisis, by lightening the atmosphere through humor in language, situations and characters. Humor also has a socially critical function and directs criticism at social groups and individuals through satire, puns, parodies, caricatures and illustrations. I then discuss how humor can make the impressions of the climate crisis easier to handle and convey hope to the students. I also discuss how humor can develop students to think critically and independently and reflect around different social structures that are expressed in children's literature.

Forord

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Anne Berit Lyngstad, for god veiledning, hjelp og støtte underveis. Det har vært en stor og utfordrende jobb å skrive denne masteroppgaven, men dine kloke tilbakemeldinger og gode råd har gjort prosessen litt lettere.

Jeg må også rette en stor takk til mine gode venninner som har gjort hele studietiden til en fryd. Disse fem årene hadde virkelig ikke vært det samme uten dere.

Trondheim, mai 2023

Victoria Skogvoll Skjellnes

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	1
1.1 PROBLEMSTILLING.....	3
1.2 OM <i>VINTERKRIGEN</i>	4
1.3 NOEN TIDLIGERE PERSPEKTIVER PÅ HUMOR OG KLIMA	5
1.4 OPPGAVENS GANG.....	6
2. TEORI OG METODE: KLIMALITTERATUR OG HUMORTEORI SOM TEORETISKE UTGANGSPUNKT	7
2.1 KLIMALITTERATUR FOR BARN.....	8
2.2 BARNELITTERATUR	10
2.3 HUMOR	13
2.3.1 <i>Karnevalisme</i>	14
2.3.2 <i>Høye og lave former for humor</i>	15
2.3.3 <i>Humor i karakterer, situasjoner og språk</i>	15
2.3.4 <i>Tre typer humorteori</i>	16
3. ANALYSE AV HVORDAN ULIKE HUMORGREP BRUKES TIL Å FREMSTILLE KLIMAKRISEN I <i>VINTERKRIGEN</i>	19
3.1 EN HUMORISTISK KLIMAPÅVIRKET FREMTID	19
3.2 REALISTISK HUMOR	21
3.3 VERBAL HUMOR OG TÅPELIGE POLITIKERE	23
3.4 ULIKE SAMFUNNSSTEMMER I KLIMADEBATTEN GJENNOM STEREOTYPIER OG KARIKATURER	28
3.4.1 <i>Den gale realisten</i>	29
3.4.2 <i>Den maktsyke mannen</i>	32
4. REFLEKSJONER RUNDT <i>VINTERKRIGENS</i> DIDAKTISKE POTENSIAL	35
4.1 Å BRUKE HUMOR FOR Å HÅNDTERE INNTRYKKENE AV KLIMAKRISEN I SKJØNNLITTERATUREN	35
4.2 HUMORENS POTENSIAL TIL Å UTVIKLE KRITISK TENKNING HOS ELEVENE	38
5. OPPSUMMERING OG VEIEN VIDERE	43
LITTERATURLISTE	44

1. Innledning

Ville det gå med menneskene som med dinosaurene? Hanna var bare tolv år. Og selv om hun eide flere ting og forurenset mer enn femten fattige indiske jenter til sammen, var det ikke hennes skyld at de voksne tankeløst hadde pumpet opp nesten all oljen fra havbunnen. [...] Nå var festen over, og det var hun og alle andre barn, fattige som rike, som måtte betale prisen (Fatland, 2017, s. 52).

Dette undrende og sarkastiske sitatet er hentet fra den multimodale barneromanen *Vinterkrigen*, skrevet av Erika Fatland og illustrert av Marius Renberg (2017). *Vinterkrigen* kan kategoriseres som klimalitteratur for barn, og i utdraget ovenfor funderer hovedpersonen Hanna over hvordan hennes og andre barns fremtid vil være påvirket av samfunnets tidligere valg. Ifølge litteraturforskere Geraldine Massey og Clare Bradford kan klimalitteratur defineres som «texts which thematize contemporary ecological issues». Slike tekster formidler globale samfunnsforhold og skildrer ofte en klimapåvirket fremtid (Massey & Bradford, 2011, s. 109). Mye av klimalitteraturen skrevet for barn og unge er sakprosabøker som formidler faktakunnskap og som viser til måter å bli mer bærekraftig på. I den skjønnlitterære klimalitteraturen har tekstene ofte en dystopisk fremstilling av fremtiden. Det særegne med *Vinterkrigen* er hvordan boken tematiserer klimaproblematikken med en humoristisk form, og klimakrisen blir dermed formidlet på en humoristisk måte. Som kommende lærer berører klima og humor flere interessante aspekter koblet opp mot en bærekraftig litteraturundervisning. I denne oppgaven vil jeg dermed undersøke humorens plass i bærekraftdidaktikken, ved å analysere hvordan spørsmål om klima og miljø i *Vinterkrigen* blir fremstilt gjennom humor. Jeg gjør ikke en eksplisitt økokritisk lesning av romanen, men undersøker hvordan humoren brukes i en bok som er økokritisk.

De siste 50 årene har det blitt mer og mer vanlig å formidle vanskelige samfunnsforhold til barn og unge, og tema om klima og miljø er ikke et unntak, ifølge professor i barnelitteratur Nina Goga. «Fra 2000-tallet rettes oppmerksomheten mot sammenhengen mellom miljøforurensningen og de klimaendringene som ikke kan forklares som normale variasjoner, men som må forstås som irreversible resultat av menneskers handlinger og inngripen i naturen» (Goga, 2021b, s. 22). I antologien *Økokritiske strømninger i nordisk børne- og ungdomslitteratur* finner Goga at flere klimatematiske sakprosabøker for barn formidler en samtidstro, men at bøkene også legger press på barna. Hun mener at bøkene oppfordrer til at barna må ta ansvar for at endringer i samfunnet skal skje hvis klimakrisen skal bekjempes (2021b, s. 23). I samme antologi skriver den svenske litteraturviteren Lydia Wistisen at klima- og miljøproblemer ble fremhevet som et særegent tema i Sverige av Svensk barnebokinstitut i 2019, og at temaet ble formidlet i både bildebøker, ungdomsromaner og faktabøker for barn og unge (2021, s. 36). Trenden kan også overføres til Norge, hvor det har blitt gitt ut populære utgivelser som sakprosaboken *Hva er greia med klima?* av Ole Mathismoen og Jenny Jordahl (2019), eller den skjønnlitterære bokserien *Klodeklubben* av Ruth Lillegraven og Jens Kristensen, som tar opp ulike miljøproblemer, der første bok ble utgitt i 2020.

I likhet med Goga, mener professor i litteratur Kerry Mallan, at mer alvorlige og sammensatte tema ofte tas opp i både barne- og voksenlitteratur, som for eksempel sykdom, vold, fattigdom og krig. Forskjellen ligger i hvordan temaene tas opp og fremstilles for barnet versus for voksne (1993, s. 20). En måte å formidle vanskelige tema til barn på, er gjennom humor.

What distinguishes such books from adult books with similar themes is the treatment of the subject matter and the tone the author adopts. It is the responsibility of authors to make their stories manageable for the child and present them from a child's point of view. One way of helping to do this is to introduce moments of humour or passages of humorous tone (Mallan, 1993, s. 20).

Humor kan fungere som et virkemiddel som gjør det lettere for barn å forstå og håndtere alvorlige tema, fordi det tunge og alvorlige temaet formidles gjennom en lett, humoristisk tone. Dette kan skape et avbrekk i teksten når barnet leser om et komplekst tema som nettopp klimakrisen. Kombinasjonen av klima og humor i skjønnlitterære barnebøker er en mindre og mer avgrenset kategori innenfor klimalitteratur. Det finnes flere bøker for barn og unge som tematiserer klimakrisen, men å bruke humor som et fremtredende og avgjørende virkemiddel for å formidle temaet, er mer uvanlig. Likevel finnes det noen unntak, som *En himmel full av skyer* av Arne Svingen (2018) eller *Verdens verste miljøsvin* av Marius Horn Molaug (2020).

I artikkelen *Hva er greia med å engasjere barn og unge?* undersøker Nina Goga hva norske bokmeldere mener om at sakprosabøker for barn og unge oppfordrer til handling og aktørskap i møte med klima- og miljøspørsmål. Hun finner at de voksne bokmelderne mener det er positivt hvis bøkene kan formidle komplisert og alvorlig kunnskap om klima til barn på en måte som ikke gjør fagstoffet mentalt og emosjonelt utfordrende (Goga, 2021a, s. 7). Goga kritiserer likevel de voksne bokmeldernes utbredte positive syn på at humoren demper Alvoret i klimakrisen.

Når de voksne leserne oppvurderer humor som et formålstjenlig grep for å dempe Alvoret i situasjonen eller bevare barnets, og kanskje også den voksnes, uskyld, lar de fleste av dem også være å gå inn på litteraturens mulighet for å skape emosjonelt engasjerte og kritisk reflekterte aktivistiske personer (Goga, 2021a, s. 7).

Hvis humoren demper Alvoret i klimakrisen i den grad at barneleseren ikke bryr seg eller tenker at klimakrisen er viktig, kan det være problematisk. Likevel er det ikke en automatisk sammenheng i at humor demper Alvoret i den grad at barnet ikke forstår viktigheten av klimakrisen, men det kan kanskje heller dempe en fremtidsuro som leseren sitter igjen med. Innenfor barnelitteraturen er det en utbredt holdning om at litteraturen bør ende med et håp om en bedre fremtid (Goga, 2021a, s. 7), noe humor i klimalitteratur kan bidra til å gjøre.

Klima- og miljøspørsmål er noe som angår oss alle. Ifølge FNs klimarapport vil valgene som tas dette tiåret, påvirke kloden i tusenvis av år fremover (Miljødirektoratet, 2023). Å lese klimalitteratur som tar opp klima- og miljøspørsmål på ulike måter kan gi barneleseren kunnskap og forståelse for hva vi kan gjøre for å bli mer bærekraftige, og dermed påvirke fremtiden sett i lys av klimaendringer. Barnelitteratur som tar opp tema om de klima- og miljøutfordringer verden står ovenfor i dag, kan altså invitere til undring og forståelse, men også til utvikling og endring. Massey og Bradford mener at klimalitteraturens funksjon er å «socialize young people into becoming the responsible and empathetic adults of tomorrow [...]» (2011, s. 109). De vektlegger også viktigheten av at barn og unge forstår at de har et lokalt og globalt ansvar for å handle mer bærekraftig (Massey & Bradford, 2011, s. 109). Klimalitteraturen har potensial til å utvikle reflekterte og kritiske medborgere, og dermed også til å skape endring og bærekraftige praksiser.

Gjennom Kunnskapsløftet 2020 ble bærekraftig utvikling innført som tverrfaglig tema i læreplanen. Bærekraftig utvikling skal legge til rette for at elevene skal forstå hvilke utfordringer samfunnet står overfor, og hvordan disse utfordringene kan håndteres. Det legges også vekt på at elevene skal lære seg å ta ansvar og forstå hvordan egen og andres rolle påvirker livet på jorden (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 15). I norskfaget er målet med temaet at:

Elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt. Gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog kan elevene utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Faget norsk bidrar til å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 4).

Å lese skjønnlitterære tekster er en viktig del av norskfaget, og kan gi ny og økt kunnskap om bærekraftig utvikling. I læreplanen vektlegges det at elevene skal kunne reflektere og samtale om språket og teksters påvirkningskraft. Klimalitteratur som presenterer natur og klima på ulike måter kan bidra til at elevene kan reflektere og tenke kritisk over hvordan ulike tekster fremstiller klimaendringer.

I tillegg slår Opplæringsloven fast at skolen skal utvikle elevenes evne til å tenke kritisk og handle etisk og miljøbevisst (Opplæringslova, 1993, § 1-1). Skolen har altså et stort ansvar for å utvikle elevene til å bli miljøbevisste og kritiske medborgere, og norskfaget spiller en viktig rolle i dette arbeidet, hvor kritisk tenkning og språklig bevissthet er viktige faktorer. Skjønnlitterære tekster er en stor del av norskfaget, og for læreren er det viktig å ha kunnskap om hvilke muligheter ulike skjønnlitterære tekster kan gi for elevenes bærekraftige utvikling. Det er derfor interessant å undersøke hvordan *Vinterkrigen* kan brukes i didaktisk sammenheng. Hva slags arbeid inviterer boken til, og hvordan kan læreren utnytte bokens muligheter i klasserommet? Kan de ulike humoristiske grepene i boken bidra til elevenes bærekraftige utvikling, eller kan de ha en negativ effekt på hvordan elevene oppfatter klimakrisen? Dette er spørsmål jeg ønsker å undersøke og svare på gjennom en litterær analyse av *Vinterkrigen*.

1.1 Problemstilling

På bakgrunn av den økte oppmerksomheten rundt miljø- og klimaproblemer de siste årene, synes jeg det er interessant å undersøke barnelitteraturens formidling av det aktuelle temaet. Dagens skoleelever er den fremtidige generasjonen, som skal leve i konsekvensene av klimaendringene. Derfor er det spennende å utforske hvordan bruk av humor som virkemiddel i barnelitteratur presenterer klimakrisen, og hvilken påvirkning det kan ha på fremstilling av klimakrisen. På bakgrunn av dette har jeg formulert følgende problemstilling:

Hvordan påvirker bruken av humor fremstillingen av klimakrisen i barneboken *Vinterkrigen*, og hvilket didaktisk potensial har det?

Prosjektet er todelt: i analysen skal jeg undersøke hvilke humoristiske grep som finnes i boken, og diskutere hvordan humoren påvirker fremstillingen av klimakrisen. I drøftingen fokuserer jeg på hvilket didaktisk potensial humoren kan ha for barneleseren. Tar

humoren vekk alvoret i klimasituasjonen vi befinner oss i, eller kan den få leseren til å reflektere og være samfunnskritisk over hvordan boken fremstiller klimakrisen? Er humor et hensiktsmessig grep å bruke når man formidler klima- og miljøspørsmål i klimalitteratur?

Målet med denne studien er å få et innblikk i hvilken plass humor har i klimalitteratur, og hvordan dette kan utnyttes i en bærekraftig litteraturundervisning. Gjennom å analysere studiens forskningsobjekt *Vinterkrigen*, vil det rettes fokus mot hvordan humor og klima kombineres, og hvilken funksjon humor i klimalitteratur for barn og unge har. Som lærer kan denne kunnskapen overføres til andre type tekster som går under kategorien humoristisk klimalitteratur for barn, og gi økt forståelse for humorens potensial i å formidle klimakrisen på en morsom måte, og utfordre og stille spørsmål ved vante samfunnsstrukturer. Elevene i skolen skal møte et bredt spekter av skjønnlitterære tekster som formidler ulike tema, og kunnskap om humorens funksjon og virkning kan også overføres til andre tekster som tar opp alvorlige og vanskelige tema på ulike måter.

1.2 Om *Vinterkrigen*

Vinterkrigen er skrevet av Erika Fatland og supplert med illustrasjoner av Marius Renberg. Boken ble gitt ut i 2017, og er Fatlands andre barnebok. På nettsidene til publikasjonsforlaget Cappelen Damm er den plassert innenfor kategorien 9-12 år (Cappelen Damm, u.å.). Av Dagbladet fikk den terningkast 5, og Maya Djuve skriver at ««Vinterkrigen» er et utmerket utgangspunkt for klima-samtaler, men også fartsfylt moro [...]» (Djuve, 2017). Fatland er kjent for sine sakprosabøker om Russland, noe vi ser spor av i *Vinterkrigen*, der deler av handlingen utspiller seg i St. Petersburg i Russland. I tillegg inkorporerer Fatland andre elementer som kan knyttes til hennes interessefelt, for eksempel tittelen *Vinterkrigen*, som kan ha en dobbel betydning: en krig om å få vinteren tilbake, men også den historiske krigen mellom Finland og Sovjetunionen, som fikk navnet vinterkrigen på grunn av det kalde klimaet krigen utspilte seg i. Dermed kombinerer Fatland humor og ordspill med den historiske virkeligheten allerede i tittelen, som gir en indikasjon på humorens rolle i resten av boken. Om barneleseren vil forstå referansen til den historiske hendelsen tittelen spiller på, er høyst usikkert, men tittelen kan som nevnt også forstås på en enklere måte - en krig om å få vinteren, som har forsvunnet i nord, tilbake.

I *Vinterkrigen* kombinerer Fatland humor, kaos og satire sammen med et sentralt og aktuelt tema, nemlig klimaendringer. Handlingen fortelles gjennom en allvitende tredjepersonsforteller, og vi møter Hanna og Oscar som bor i den lille bygda Lyrdal på Vestlandet. I Norge, og resten av Nord-Europa, har vinteren blitt til sommer, og gradestokken viser over 30 grader i desember. På værmeldingene uttrykker statsmeteorolog Hans W. Storm stor bekymring for værutviklingen. En dag oppdager Hanna og Oscar et apparat i Lyrdalsfjellet som kontrollerer været, og de må legge ut på en dramatisk reise for å ødelegge alle apparatene og redde klimaet før det er for sent. Reisen tar dem fra Lyrdal til Finnmark, og videre til Russland. De møter på ulike hindringer og trusler underveis, blant annet landbruksminister og hotelleier i Lyrdal, Lars Bukk, som desperat prøver å stoppe dem. De to barna lykkes til slutt i sitt oppdrag, og været blir som normalt igjen. Hvert kapittel i boken åpnes med en kort forklaring av et værphenomen, og tre ganger mellom kapitlene får vi lese mystiske beretninger fra den onde Mesterens hovedkvarter. Det er Mesteren som er hjernen bak apparatene som kontrollerer været, og hans beretninger fungerer som en tredeling av boken og kan

knyttet til reisen Hanna og Oscar legger ut på. Den første beretningen leses mens handlingen foregår i Lyrdal, barnas hjem. Den andre beretningen finner vi når Hanna og Oscar må reise til Finnmark, mens den siste beretningen leses når de ankommer Russland. Beretningene skaper på den måten et skille i handlingens stedsplassering.

Universet *Vinterkrigen* tar leseren med inn i, kombineres av realistiske og fantastiske elementer. Ingen av karakterene har overnaturlige evner, og handlingen er lagt til kjente steder i Norge. Tema som vennskap, utenforskap og savn tas også opp i boken, men dette vil jeg ikke gå nærmere inn på i analysen da det ikke er hensiktsmessig å undersøke for å svare på problemstillingen. Det fantastiske elementet ligger i det faktum at et apparat kontrollerer været. Ann Sylvi Larsen, dosent i norskdidaktikk, skriver at det er vanlig å kombinere fantastisk litteratur med realistiske elementer, fordi det gjør det lettere for leseren å kunne relatere handlingen til sitt eget liv (2018, s. 139). Boken kan dermed defineres som fantastisk litteratur, som foregår i et low fantasy univers. «I *low fantasy* foregår handlingen i en velkjent verden som invaderes av noe mystisk eller overnaturlig» (Larsen, 2018, s. 139-140). Larsen påpeker at low fantasy ofte kan inneholde humoristiske elementer, gjerne i form av nonsens-elementer som uttrykkes gjennom satire, ironi og absurde elementer (2018, s. 142). I analysen vil jeg undersøke hvordan slike humoristiske elementer fungerer i boken.

1.3 Noen tidligere perspektiver på humor og klima

Humor i litteratur er lite utforsket i litteraturredaktiske publikasjoner, ifølge litteraturviter Marianne Røskeland (2021b, s. 2). Røskeland har vært leder i prosjektet *Humor i barne- og ungdomslitteraturen*, som har resultert i ulike vitenskapelige foredrag og artikler. Formålet med prosjektet var å undersøke litterær humor og dens formål og funksjoner. Innenfor forskningsfeltet om humor i barnelitteratur er Erlend Loes bøker om truckføreren Kurt et populært forskningsobjekt. Ann Sylvi Larsen har for eksempel skrevet artikkelen *Flyktningedebatten i satirens estetikk: Erlend Loes Kurt koker hodet* og litteraturforsker Åse Marie Ommundsen diskuterer *Kurtby* i hennes doktorgradsavhandling. Larsen konkluderer med at satire, karnevalisme og nonsens i *Kurt koker hodet* gjør det komplekse innholdet tilgjengelig for små barn, og mener at boken har en dannende effekt ved å vise ulike sider av flyktningdebatten (2020, s. 8-9). Ommundsen mener at satiren i *Kurtby* går på bekostning av barneleseren, fordi den tar utgangspunkt i hendelser barneleseren ikke har forutsetning for å kjenne til. Barneleseren får dermed ikke fullt utbytte av satiren (2010, s. 200). Dette er eksempler på vitenskapelige publikasjoner som undersøker bruk av humor i barnelitteratur, men det er likevel ikke utbredt å forske på humor i barnelitteratur.

En mer utbredt forskningstradisjon er å forske på barnelitteratur og klima.

I boken *Kritisk teori i litteraturundervisningen* har litteraturvitere Tatjana Kielland Samoilow og Per Esben Myren-Svelstad skrevet om litteratur og miljø, der de drøfter relevansen av økokritisk teori i norskfaget (2020, s. 132). Nina Goga må også trekkes frem i forbindelse med barnelitteratur og klima. Hun har skrevet en rekke artikler som omhandler litteratur og bærekraftig utvikling, og jeg har allerede nevnt noen av hennes publikasjoner hvor hun undersøker ulike klimatematiske sakprosabøker for barn. Hun har også bidratt i forskningsprosjektet *Nature in Children's Literature and Culture (NaChiLitCul)*, som undersøker hvordan natur fremstilles i nordisk barne- og ungdomslitteratur.

En viktig inspirasjonskilde til denne masteroppgaven er Marianne Røskelands artikkel *Humor og engasjement i miljøorientert barnelitteratur* (2021a), som har sitt opphav fra prosjektet *Humor i barne- og ungdomslitteraturen*. Røskeland analyserer Arne Svingens barnebok *En himmel full av skyer*, som kombinerer klima og humor for å formidle fortellingen om 11 år gamle Henrik som vil redde verden før det er for sent. Artikkelen til Røskeland er en av få artikler som drøfter forholdet mellom humor og alvor i lys av klimakrisen. Røskeland finner at humoren ikke kommer i veien for alvor i klimakrisen, som er romanens verdi. Humor fungerer også som en del av hovedpersonens utøvelse av makt i møte med autoriteter. Artikkelen avsluttes med følgende oppsummering: «Et samlet inntrykk er at *En himmel full av skyer* tar barns utprøving av miljøorientert aktørskap på alvor, samtidig med at humoren bidrar til både verdi- og kunnskapsformidling, og til overskudd, energi og glede over selve leseopplevelsen [...]» (Røskeland, 2021a, s. 9). Humoren i *En himmel full av skyer* har altså ikke negative konsekvenser for bokens norm eller verdi, og demper ikke alvor i klimakrisen.

Røskelands artikkel er en av få vitenskapelige publikasjoner som undersøker humor i klimalitteratur for barn¹. En årsak til at det ikke er utbredt å forske på humor i klimalitteratur for barn kan være at det rett og slett ikke er skrevet så mange barnebøker som bruker humor som form for å tematisere klima- og miljøspørsmål. Det meste av skjønnlitterær klimalitteratur for barn og unge har et dystopisk og mer alvorlig preg over seg, kanskje fordi klimakrisen er et alvorlig tema som vil påvirke jordens fremtid på en negativ måte hvis menneskene ikke handler snart. Det er dermed interessant å undersøke hvordan humor som virkemiddel kan påvirke fremstillingen av den alvorlige klimakrisen. Jeg håper at denne masteroppgaven kan være et bidrag til forskningsfeltet om humor i klimalitteratur for barn.

1.4 Oppgavens gang

Kapittel 2: *teori* er todelt. Jeg vil først gjøre rede for hva klimalitteratur er, barnelitteraturens kjennetegn og dens utvikling i det senmoderne samfunnet. Deretter vil jeg forklare hva humor er, og legge til grunn noen teoretiske perspektiver på humor som vil være relevant i analysen jeg skal gjøre. I kapittel 3: *analyse* vil jeg gjøre en nærlesing av *Vinterkrigen*, og analysere ulike eksempler som kombinerer humor og klima. Jeg vil undersøke hva som er humoristisk med eksemplet, og hvilken funksjon humoren har. Målet med kapittel 3 er å svare på problemstillingens første del: Hvordan påvirker bruken av humor fremstillingen av klimakrisen i barneboken *Vinterkrigen*? I kapittel 4: *drøfting* skal jeg drøfte problemstillingens andre del: hvilket didaktisk potensial har det? Der skal jeg diskutere hvilken plass humor har i bærekraftdidaktikken, og hvilket didaktisk potensial *Vinterkrigen* inviterer til. Jeg belyser hvordan humoren formidler håp og gjør inntrykkene av klimakrisen lettere å håndtere. Jeg vil også diskutere hvordan humoren inviterer til kritisk tenkning og refleksjon. I kapittel 5: *oppsummering* vil jeg sammenfatte funnene i prosjektet, og oppsummere oppgaven.

¹ Røskeland har veiledet en masteroppgave som studerer hvordan humor fungerer i to utvalgte barne- og ungdomsbøker med naturproblematiserende tematikk av Vegard Hanssen (2022). Hanssens masteroppgave har dermed et lignende prosjekt som mitt, men vi har valgt ulike forskningsobjekter. I tillegg har Bozena Larsen skrevet masteroppgaven *Klima og miljøproblematikken i noen utvalgte barne- og ungdomsromaner* (2021), hvor *Vinterkrigen* er én av fire skjønnlitterære bøker, der hun analyserer hvordan klima- og miljøproblematikken fremstilles. Larsen vektlegger ikke humorens funksjon i *Vinterkrigen*, og kan derfor ikke sies å være likt mitt masterprosjekt.

2. Teori og metode: klimalitteratur og humorteori som teoretiske utgangspunkt

Som det ble beskrevet innledningsvis, er forskningsobjektet i denne masteroppgaven *Vinterkrigen*, en fortellende, multimodal barnebok. Boken har et klimatematisk innhold som blir fortalt gjennom en humoristisk form. Som grunnlag for oppgavens teoretiske perspektiver vil jeg først gjøre rede for hva klimalitteratur er og hvilket potensial klimalitteraturen har, før jeg deretter belyser noen av barnelitteraturens kjennetegn. For å kunne identifisere og analysere ulike humorgrep i *Vinterkrigen*, vil jeg forklare ulike humorteoretiske perspektiver og hvordan de gjør seg gjeldende i barnelitteraturen. Først vil jeg kort gjøre rede for studiens metodiske tilnærming.

Problemstillingen min retter seg mot humor og klima, og det er dermed disse to aspektene jeg er interessert i å studere nærmere. For å undersøke hvordan humoren påvirker fremstillingen av klimakrisen har jeg valgt å gjøre en tekststudie av *Vinterkrigen*. Studien har en litteraturvitenskapelig tilnærming, og med utgangspunkt i ulike teoretiske perspektiver knyttet til humor bruker jeg nærlesing som metode for å gå tekstnært inn i forskningsobjektet mitt. Når man analyserer en litterær tekst, må man studere den grundig for å beskrive, forklare og forstå teksten. Dette gjøres ved å plukke ut deler av teksten som man studerer nærmere, for å kunne si noe om teksten som helhet (Kallestad & Røskeland, 2020, s. 47). For å forstå teksten, må man tolke og reflektere over hvordan tekstens ulike deler fungerer sammen. «Det analytiske arbeidet pendler med andre ord mellom å forklare og å forstå» (Ricoeur, 2001, referert i Kallestad & Røskeland, 2020, s. 48). Et begrep som er sentralt innen tolkning, og som derfor gjør seg gjeldende i en litterær analyse, er *hermeneutikk*.

Innenfor litteraturvitenskapen bygger hermeneutikkbegrepet på Hans Georg Gadammers forståelse av hva hermeneutikk er. Litteraturforsker Ola Harstad tar utgangspunkt i Gadammers hermeneutiske perspektiver når han drøfter begrepet. Hermeneutikk handler om å forstå og tolke, og det er en prosess som aldri opphører – kalt den hermeneutiske sirkel eller spiral. Dette gjør at fortolkningen hele tiden utvikles, og man kan oppdage og tolke ting på en ny eller annerledes måte etter hvert som fortolkningsprosessen utvides (2020, s. 32-33). Når vi prøver å forstå og tolke en tekst, skjer det med utgangspunkt i vår egen forforståelse, altså erfaringer, kunnskap og opplevelser vi innehar. Disse fordommene vil alltid påvirke hvordan vi forstår teksten (Harstad, 2020, s. 35). Fortolkning er dermed noe subjektivt, og dette forskningsprosjektet tar utgangspunkt i min egen forståelse og fortolkning.

Jeg startet forskningsprosessen med å notere ned alle steder i boken hvor humor er brukt som virkemiddel, for deretter å ekskludere funnene som ikke kunne knyttes til klima. Det er for eksempel humoristiske dialoger om menneskespisende hunder, eller stereotypiske fremstillinger av Finnmarkinger, men jeg har valgt å ikke analysere denne type humor, da den ikke har innvirkning på hvordan klimakrisen fremstilles. Det bør likevel sies at all humor i boken samlet sett skaper et humoristisk preg over boken som helhet. Det er også viktig å påpeke at alle eksemplene jeg har valgt ut i analysen, ikke nødvendigvis kan knyttes til klimakrisen i seg selv, men at de også handler om faktorer rundt klimakrisen, som makt og politikk. Fordi verbalteksten og illustrasjonene skaper et samspill i boken, er ikke disse behandlet hver for seg, men vil bli analysert sammen som en integrert helhet.

Med utgangspunkt i humorteorier til litteraturviterne Mikhail Bakhtin, Julie Cross og Kerry Mallan har jeg laget fire analysekategorier som er relevante for bokens humoristiske perspektiver. De fire analysekategoriene er: 1) En humoristisk klimapåvirket fremtid, 2) Realistisk humor, 3) Verbal humor og tåpelige politikere og 4) Ulike samfunnsstemmer i klimadebatten gjennom stereotypier og karikaturer. Jeg vil ta i bruk Bakhtins teori om karnevalisme, og overføre dette til barnelitteratur. Cross' teori om høye og lave former for humor, og de tre kjente humorteoriene om avspenning, inkongruens og overlegenhet vil også bli tatt i bruk for å analysere humoren i *Vinterkrigen*. I tillegg vil jeg bruke Mallans kategorisering av humor i karakterer, situasjoner og språk for å vise hvor humoren befinner seg. Analysen vil også suppleres av noen narratologiske og multimodale begreper, som litteraturviter Barbara Walls begrep *dobbelt adressat* og den svenske litteraturforskeren Kristin Hallbergs begrep *ikonotekst*, som jeg kort gjør rede for i teorikapitlet. Jeg vil nå gjøre rede for de teoretiske perspektivene som metoden bygger på.

2.1 Klimalitteratur for barn

De siste årene har klimakrisen blitt et populært tema innenfor litteratur, og begrepet *cli-fi*, som refererer til *climate change fiction*, har vokst frem (Johns-Putra, 2016, s. 266). Skribent Dan Bloom introduserte begrepet i 2007, og definerte det som en sjanger hvor miljøkatastrofer fremstilles i en postapokalyptisk eller dystopisk setting (Wood, 2022, s. 43). Førsteamanuensis Casper Bruun Jensen mener at cli-fi sjangeren er ulik den typiske science fiction sjangeren, fordi den maler et negativt bilde av menneskeheten. Typisk for science fiction er en fremstilling av mennesket som intelligente og innovative, mens cli-fi viser klimautfordringer som kommer av menneskelig dumhet, neglisjering og likegyldighet overfor planeten (2018, s. 189). Det er uenighet innenfor forskningsfeltet om cli-fi er en egen sjanger eller ikke. Axel Goodbody og Adeline Johns-Putra er begge professorer med en særlig interesse for litteratur og klima, og har publisert en rekke forskning på temaet. De mener at cli-fi ikke kan defineres som en sjanger i seg selv, men at det låner elementer fra ulike sjangre som gjør at begrepet kan brukes for å beskrive et stort antall narrative verk som tematiserer klimaendringer og påvirkningen det har på politiske, sosiale, psykologiske og etiske nivå (2019, s. 1-2).

Given the absence of a precise definition, cli-fi may be best thought of as a distinctive body of cultural work which engages with anthropogenic climate change, exploring the phenomenon not just in terms of setting, but with regard to psychological and social issues, combining fictional plots with meteorological facts, speculation on the future and reflection on the human-nature relationship, with an open border to the wider archive of related work on whose models it sometimes draws for the depiction of climatic crisis (Goodbody & Johns-Putra, 2019, s. 2).

Denne definisjonen fokuserer på ulike typer fortellende tekster, som romaner og noveller, men også lyrikk og filmer, og utelukker dermed sakprosa fra cli-fi begrepet. Det er kanskje ikke så rart, siden cli-fi refererer til *climate change fiction* – altså fiksjon, men det må likevel påpekes at sakprosa dermed ikke er relevant å ta i betraktning når cli-fi begrepet diskuteres. Slik jeg forstår begrepet, skiller ikke cli-fi mellom litteratur skrevet for voksne eller barn, og kan derfor brukes om all litteratur hvor klima og miljø er tematisert. I det norske litteraturuniverset har blant annet Maja Lunde gjort seg bemerket med sine økokritiske romaner, som *Bienes historie* (2015) og *Blå* (2017). Gert Nygårdshaug er kjent for sine mange romaner hvor han kombinerer alvorlige tema som klimakrisen med humor og spenning, for eksempel i *Mengele Zoo* (1989) og *Den grønne*

øya (2021). Maja Lunde har også gitt ut barneboken *Solvokteren* (2020), i samarbeid med Lisa Aisato, som kan defineres som cli-fi. Andre kjente barne- og ungdomsbøker hvor klima er et sentralt tema, er *Bouvetøya 2052* av Lars Mæhle (2015) og *Anna. En fabel om klodens klima og miljø* av Jostein Gaarder (2013). Begge disse bøkene skildrer en dystopisk fremtid, forårsaket av klimaendringer. *En himmel full av skyer* av Arne Svingen (2018) finner sted i et mer samtidsnært og realistisk miljø hvor klimakrisen blir belyst, og bruker, i likhet med *Vinterkrigen*, humor som et sentralt virkemiddel for å formidle temaet.

Et sentralt begrep innenfor litteratur som tar opp spørsmål om klima og miljø på ulike måter er *økokritikk*. Ifølge Samoilow og Myren-Svelstad handler økokritikk om litterære beskrivelser av natur og økologiske prosesser (2020, s. 131). Innenfor økokritikken undersøker man hvordan forholdet mellom natur og menneske kommer til uttrykk, og hvilken påvirkning miljøet, dyr og planter har på leseren, og økokritisk litteratur kan på den måten invitere til holdningsskapende arbeid (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 132). Økokritikken søker etter «å stille spørsmål ved i hvilken grad menneskets behov kan og bør prioriteres over det ikke-menneskelige» (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 133). Forfatterne mener at skjønnlitteraturen har et stort potensial i å danne elever til å bli empatiske, reflektere og kritiske økoborgere (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 134-135). Skjønnlitterære tekster om klima og miljø inviterer altså til mange muligheter i klasserommet, noe som bringer meg over til klimalitteraturens potensiale.

Goodbody og Johns-Putra skriver at klimalitteratur har blitt populært fordi det gir oss mulighet til å reflektere over egne verdier, over samfunnets forbruksmønster og utvikling, og stiller spørsmål ved hvilken fremtid vi og de neste generasjonene vil leve i (2019, s. 7). Ifølge Massey og Bradford omhandler klimalitteratur tekster som formidler dagens klimautfordringer i samfunnet vi lever i, og fantaserer om fremtidige muligheter knyttet til klimakrisen (2011, s. 109). En lignende beskrivelse finner vi hos Gregers Andersen, adjunkt i miljøhumaniora, som mener at klimalitteraturen har to mulige potensialer: et kritisk potensial og et imaginativt potensial. Det kritiske potensialet handler om at litteraturen kan gi mennesket mulighet til å se for seg hvordan fremtiden kan bli, ofte i form av ekstreme klimaforandringer og store utfordringer for menneskeheten (2014, s. 109). Andersen tar i bruk filosofen Jerome Bindés begrep «temporal myopi», eller *nærsynthet*, som handler om at mennesket ofte bare er opptatt av de akutte krisene, ikke de langsiktige truslene knyttet til global oppvarming. Andersen mener at litteratur som tegner et bilde av en fremtidig verden preget av ekstreme klimaforandringer gir leseren et par langsynte briller, fordi de da kan forestille seg hvilke konsekvenser den globale oppvarmingen kan skape (2014, s. 109). Det kritiske potensialet ligger i at litteraturen gir leseren en implisitt advarsel om hvordan fremtiden kan se ut hvis klimakrisen ikke blir gjort noe med. Dette kan igjen føre til selvransakelse og selvkritikk for leseren (Andersen, 2014, s. 110).

Andersen hevder at det imaginative potensialet er viktigere enn det kritiske potensialet. Det imaginative potensialet handler om hvordan litteraturen bruker fantasien for å formidle verden, samfunnet og menneskene i en klimaforandret fremtid. Dagens klimakrise handler ikke bare om hvordan vi bør handle i en faretruende situasjon, men også om å forestille seg hvordan man kan bli mer bærekraftig i fremtiden (2014, s. 110). Andersen mener at vi har bruk for litteraturen for å kunne tenke om global oppvarming på mikronivå, fordi man for eksempel kan eksperimentere med ulike bærekraftige hverdagspraksiser. Litteraturen kan hjelpe med å forestille oss ulike handlingsmønstre,

og gjennom litteraturen kan man altså eksperimentere med alternative samfunnsmodeller og tilværelser for mennesket i en klimaforandret fremtid (Andersen, 2014, s. 111). Klimalitteraturens definisjon og potensiale berører spørsmål om hva barnelitteratur er, og humorens plass i klimalitteraturen.

2.2 Barnelitteratur

Det er vanlig å definere barnelitteratur ut fra noen særegne kjennetegn som er tilpasset barneleseren. I boken *Møter med barnelitteratur* definerer eksempelvis Ruth Seierstad Stokke og Elise Seip Tønnessen barnelitteratur «som litteratur som er laget for barn, som gjerne handler om barn, og som handler om temaer av interesse for barn» (2018, s. 19). Samtidig påpeker de at denne definisjonen ikke er absolutt, og at det kan finnes unntak i ulike deler av samfunnet og kulturer som har ulike oppfatninger om barn og barndom. At barnelitteraturen gjerne handler om barn, betyr ikke nødvendigvis at hovedpersonene må være et barn, men at protagonisten er barnlige vesen som dyr eller barnslige voksne. «Det avgjørende for at litteraturen skal fungere som barnelitteratur, er altså ikke nødvendigvis hovedpersonens alder, men at de handler og oppfatter verden på måter som kan vekke gjenkjennelse og interesse hos barneleseren» (Stokke & Tønnessen, 2018, s. 19). Temaer som barn interesserer seg for, handler om barns egne livserfaringer, for eksempel venner, identitet og skolestart (Stokke & Tønnessen, 2018, s. 19). Stokke og Tønnessen oppsummerer barnelitteraturen slik: «den ivaretar barneperspektivet: Den henvender seg til barn og viser frem verden på en måte som oppleves som meningsfylt ut fra barnets livserfaringer» (2018, s. 20). Hvis vi ser dette i forbindelse med *Vinterkrigen*, fyller boken alle kjennetegnene som nevnes: protagonisten Hanna er et barn, tema som vennskap, familieforhold og klimaendringer blir tatt opp, og boken henvender seg til barnet på en humoristisk måte gjennom språk, situasjoner, karakterer og illustrasjoner.

Den kanadiske litteraturforskeren Perry Nodelman har skrevet flere betydningsfulle bøker om barnelitteratur. Et av hans mest innflytelsesrike verk er boken *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*, hvor han identifiserer ulike kjennetegn på hva barnelitteratur er. Nodelman mener at et særegent trekk ved barnelitteraturen, som ikke gjelder for annen type litteratur, er at barnelitteraturen er skrevet av voksne, til barn, og at det er de voksne, gjennom de som produserer, distribuerer og velger ut bøker til barn, som i all hovedsak bestemmer hva barn leser (2008, s. 4-5). Nodelman trekker frem fire ulike kjennetegn på barnelitteraturen. Det første kjennetegnet er at barnelitteraturen ofte har et enkelt og ukomplisert språk, men også at teksten har en såkalt skyggetekst - en mer kompleks, skjult tekst som krever at leseren forstår at teksten antyder noe mer enn den eksplisitt sier. Dette krever at barneleseren bruker sine forkunnskaper, og fyller ut informasjonen som ikke eksplisitt står i verbalteksten (Nodelman, 2008, s. 8-9). Et annet kjennetegn på barnelitteraturen er at fokaliseringsen ofte ligger hos den sentrale barnekaraktøren, og at leseren dermed ser verden gjennom barnets øyne (Nodelman, 2008, s. 18). Det tredje kjennetegnet handler om hva karakterene i barnelitteraturen gjør, vet og ønsker å lære, og hva den tenkte leseren blir invitert til å lære (Nodelman, 2008, s. 33). Barn blir ofte sett på som mindre kunnskapsrike enn voksne, og at de dermed må tilegne seg kunnskap for å lære og utvikle seg (Nodelman, 2008, s. 35). Barnelitteraturen har dermed en didaktisk funksjon, som bygger på at voksne ønsker at barn skal lære noe fra teksten (Nodelman, 2008, s. 36). Det siste kjennetegnet på barnelitteratur er den klassiske strukturen hjem-borte-hjem (Nodelman, 2008, s. 59). *Hjem* blir presentert som noe trygt, hvor barnet er under de voksnes beskyttelse, mens

borte blir fremstilt som mer utrygt og farlig, samtidig som barnet har mer frihet. Likevel vender barnet hjem til slutt, men med nye erfaringer og kunnskap (Nodelman, 2008, s. 63). Gjennomgående for Nodelmans syn på barnelitteraturen, er hvor stor makt voksne har over barnelitteraturen. Som navnet på boken *The Hidden Adult* tilsier, mener Nodelman at det ligger en skjult voksen i all barnelitteratur, og at det dermed er et skjevt maktforhold mellom barn og voksen som kommer til uttrykk i barnelitteraturen.

Det er imidlertid ikke alle som er enig med Nodelmans syn på den barnelitterære sjangeren, og en av dem er litteraturforsker Maria Nikolajeva. I hennes bok *Barnbokens byggklossar*, argumenterer Nikolajeva for at barnelitteratur ikke må bli sett på som en egen sjanger, fordi den ikke kan defineres ut fra dens lesere, i likhet med allmenn litteratur (2017, s. 13). Samtidig kan Nikolajeva sies å være enig i noen av Nodelmans påstander. Hun påpeker at barnelitteraturen inneholder en makt- og undertrykkelsesmekanisme ved å presentere de voksne som samfunnets norm, mens barna som avvik, nettopp fordi barnelitteraturen er skrevet av voksne, for barn (2017, s. 27). Hun mener også at barnelitteraturen har en didaktisk funksjon, og at dette er en del av barnelitteraturens estetikk (2017, s. 33). Det vanligste motivet i barnelitteratur er *søking*, ifølge Nikolajeva. Det kan være søking etter ulike formål, personer eller barnets egen identitet (2017, s. 89). Hun finner også at reisemotivet står sterkt i barnelitteraturen (2017, s. 90), som samsvarer med Nodelmans syn på strukturen hjem-borte-hjem. Barnelitteraturen som sjanger kan altså oppfattes og forstås på ulike måter, men likevel er det en viss enighet om hva barnelitteraturen inneholder og uttrykker. I drøftingen vil jeg diskutere hvordan barnelitteraturens særegenhet virker inn på klimalitteraturens formidling av den alvorlige klimakrisen.

Et grep som ofte er å finne i barnelitteraturen, er bruken av bilder eller illustrasjoner. I 1982 introduserte Kristin Hallberg begrepet *ikonotekst*, som har blitt flittig brukt i forskning på bildebøker. Begrepet ikonotekst refererer til samspillet mellom tekst og bilde, og dette samspillet blir omtalt som den «egentlige» teksten i visuelle tekster (Hallberg, 2022, s. 2). Hallberg mener at ikonotekst-begrepet tilsier at bilde og tekst har en like stor rolle i å skape mening og samhandling i en tekst (2022, s. 5). Hallberg påpeker at mange forskere primært har brukt begrepet ikonotekst om bildebøker, men at alle typer tekster som anvender illustrasjoner har en ikonotekst (2022, s. 5). Dermed vil begrepet ikonotekst kunne knyttes til *Vinterkrigen*, som inneholder illustrasjoner.

I likhet med samfunnets endrede barnesyn har også barnelitteraturen endret seg. Åse Marie Ommundsen er professor og barnelitteraturforsker, og har skrevet doktoravhandlingen *Litterære grenseoverskridelser. Når grensene mellom barne- og voksenlitteratur viskes ut*, hvor hun undersøker om det er klare skiller på barne- og voksenlitteratur, eller om grensene har begynt å forsvinne. Ommundsen mener at barnelitteraturen har endret seg i det senmoderne samfunnet, og at dette har fått følger for barnelitteraturen på to ulike måter: de voksne blir fremstilt som mer barnlige, mens barna blir presentert som mer voksne og blir tillagt et større ansvar. På bakgrunn av dette mener hun at grensene mellom barne-, ungdoms- og voksenlitteratur viskes ut, eller blir mer flytende (2010, s. 47). Den flytende grensen kan ses på som en speiling av samfunnets flytende grenser, hvor barndommen ikke lenger fremstilles som en idyllisk og uskyldig tilværelse, men hvor litteraturen representerer en mer realistisk barndom (Ommundsen, 2010, s. 55). «Barna ansvarliggjøres, og barndommen voksengjøres, eller alvorliggjøres». Samtidig fremstilles de voksne ofte som mindre ansvarlige, og de får en

mer barnlig rolle hvor ansvaret blir lagt over på barna slik at de selv kan være mer ungdommelige (Ommundsen, 2010, s. 55).

Forandringene i det senmoderne samfunnet har satt sitt preg på litteraturen på flere måter. En viktig utvikling har vært fremveksten av begrepet *all-alder-litteratur*, som kan knyttes til de flytende linjene mellom hva som er barnelitteratur og hva som er voksenlitteratur (Ommundsen, 2010, s. 185). Ommundsen definerer all-alder-litteratur som «litteratur som henvender seg både til en barneleser og en voksenleser samtidig, og ikke til den ene på bekostning av den andre» (2010, s. 66). Ommundsen bruker litteraturviter Barbara Wall sitt begrep *dual adress*, som hun oversetter til *dobbelt adressat*, som utgangspunkt for definisjonen (2010, s. 66). Det handler om hvordan fortellerstemmen i teksten henvender seg til leseren på.

Barbara Wall skriver at *single address* handler om at forfatteren henvender seg direkte til den indikerte leseren, enten en barneleser eller en voksenleser. I barnelitteraturen betyr det at forfatteren ikke tar hensyn til om en voksen også skal lese boken, men retter fokuset kun mot barnets interesser. *Double address* betyr at forfatteren skriver for et dobbelt publikum: forfatteren kan henvende seg til barnet, men også til en voksenleser, som gjerne går på bekostning av barnets forståelse. Den siste måten fortellerstemmen kan henvende seg til leseren på, kaller Wall *dual address*. Begrepet blir oversatt til *dobbelt adressat* på norsk. En slik fortellerstemme henvender seg både til barnet og den voksne, på en og samme tid, uten å gjøre det på en måte som utnytter barnets forståelse. Dermed blir både barneleseren og voksenleseren underholdt samtidig (Wall, 1991, s. 35). «Dual address [...] is rare and difficult, presupposing as it does that a child narratee is addressed and an adult reader simultaneously satisfied» (Wall, 1991, s. 36). Barnelitteratur med dobbelt adressat kan altså gjøre at både barn og voksne setter pris på det de leser. Som vi skal se i analysekapitlet, inneholder *Vinterkrigen* flere eksempler der dobbelt adressat gjør seg gjeldene, når det kommer til hvordan humoren brukes for å fremstille aspekter ved klimakrisen.

Med utgangspunkt i begrepet dobbelt adressat refererer dermed all-alder-litteratur til litteratur som henvender seg til både barneleseren og voksenleseren samtidig (Ommundsen, 2010, s. 67). Slik jeg forstår det kan all-alder-litteratur dermed leses, forstås og settes pris på av ulike aldersgrupper. Ommundsen mener at litteratur som går under kategorien all-alder gjerne kan ha elementer som bare den voksne leseren vil forstå, men at elementene da må ha en verdi i seg selv, slik at barnet kan få glede og underholdning på et annet plan. Det må dermed ikke gå på bekostning av barneleserens opplevelse av boken (2010, s. 77).

Jeg vil nå bevege meg over i teorikapitlets andre del, som tar for seg ulike teoretiske perspektiver om humor, men først vil jeg fremheve Ommundsens syn på humor i barnelitteratur. Innledningsvis ble det nevnt at Ommundsen har analysert satiren i barneboken *Kurtby* av Erlend Loe, hvor handlingen fortelles gjennom en satirisk form. I den forbindelse stiller hun spørsmål om barneleseren må ha kjennskap til den opprinnelige historien satiren er bygget på, for å ha utbytte av satiren (Ommundsen, 2010, s. 194). Hun konkluderer med at satiren i *Kurtby* går over hodet på barneleseren, såkalt «double address», fordi de ikke vil ha erfaring med Knutby-saken som boken er basert på, på samme måte som en voksenleser (Ommundsen, 2010, s. 200-201). Hun mener at det finnes en grense for hva som er eller kan være barnelitteratur, og at de som formidler barnelitteraturen må være oppmerksom på at barn ikke må ekskluderes

fra barnelitteraturen - da har man krysset grensen for hva barnelitteratur faktisk er (Ommundsen, 2010, s. 201-202).

På 1990-tallet fikk en ny type humor inntog i Norge, og det ble formidlet det Ommundsen kaller en naiv-uskyldig, selvironisk og spørrende humor i barnelitteraturen. Ommundsen mener bruken av humor og ironi skaper en flytende grense for hva barnelitteratur faktisk er, og at humoren gjør at barndommen ikke virker så alvorlig (2010, s. 54). Det har blitt mer og mer vanlig å bruke humor som virkemiddel i barnelitteraturen for å dempe tema som kan oppfattes som vanskelig og utfordrende (2010, s. 186). Dette er en av humorens funksjoner, og i drøftingskapitlet vil jeg diskutere hvordan humoren i *Vinterkrigen* kan fungere som en håndteringsmekanisme til alvoret i klimakrisen. Jeg skal nå gjøre rede for ulike humorteorier som vil være nyttig i analysen av *Vinterkrigen*.

2.3 Humor

Humor er et komplekst begrep. Humor er ikke synonymt med latter, for man kan finne noe morsomt uten å le av det, og omvendt - man kan le uten å finne noe morsomt (Mallan, 1993, s. 1). Mallan sammenligner humor med en kameleon: det forandrer seg i ulike kontekster og situasjoner. Etter hvert som samfunnet og man selv utvikler seg, forandres også oppfatningen man har av hva som er morsomt. Hva man oppfatter som humoristisk kan variere fra person til person, og humor er dermed noe subjektivt. Det er også dette aspektet filosof Simon Critchley påpeker i boken *On Humour*: «When it comes to what amuses us, we are all authorities, experts in the field. We know what we find funny» (Critchley, 2002, s. 2). Det er altså individuelt hva hvert enkelt menneske synes er morsomt og humoristisk.

Kontekst er også en viktig faktor i hva man oppfatter som humoristisk. Mallan mener at faktorer som «intellectual ability, past experiences and the level of sophistication of comic material will influence the individual child's response» (Mallan, 1993, s. 2). Kontekst påvirker altså humor, og hva man oppfatter som humoristisk. Critchley mener også at kontekst og kultur er en forutsetning for hva individer oppfatter som humoristisk:

[...] the tiny explosions of humour that we call jokes return us to a common, familiar domain of shared life-world practices, the background meanings implicit in a culture. [...] It indicates how those practices might be transformed or perfected, how things might be otherwise. Humour both reveals the situation, and indicates how the situation might be changed (Critchley, 2002, s. 16).

Det er altså individuelt hva hvert enkelt menneske finner morsomt, og sett i sammenheng med Mallans (1993) beskrivelse er det avhengig av alder, kontekst, erfaringer og hvor sofistisert de humoristiske elementene er. Det er dermed ikke gitt at barn fra ulike land eller kulturer vil ha lik type humor, selv om de er like gamle, fordi de har vokst opp i ulike kulturer og har dermed med seg ulike erfaringer og opplevelser når de møter humor. Critchley påpeker også at humor har en dannende funksjon, fordi det kan gi oss mulighet til å reflektere over hvordan ulike samfunnsstrukturer kan endres (2002, s. 18). Dette vil jeg undersøke nærmere i drøftingskapitlet, hvor jeg vil knytte humorens funksjon i *Vinterkrigen* opp mot kritisk literacy.

Den franske filosofen Henri Bergson mener det ligger tre forutsetninger til grunn for at humor skal være til stede. Den første forutsetningen er at all humor er menneskeskapt. Alt vi ler av, finner vi morsomt fordi det inneholder et menneskelig preg. Hvis vi ler av et dyr eller en gjenstand, er det fordi det minner oss om noe menneskelig, eller fordi mennesket har satt sitt preg på det (Bergson, 2018, s. 4). Den andre forutsetningen er at humor må distanseres fra følelser. Hvis vi får medlidenhet for humorens offer, er det ikke lenger morsomt, og humoren forsvinner fra situasjonen (Bergson, 2018, s. 4). Til slutt mener Bergson at humor har en sosial funksjon, fordi «our laughter is always the laughter of a group» (Bergson, 2018, s. 4). «To understand laughter, we must put it back into its natural environment, which is society, and above all must we determine the utility of its function, which is a social one» (Bergson, 2018, s. 5). Humor må dermed ha en sosial betydning for at det skal være meningsfylt.

2.3.1 Karnevalisme

Begrepet karnevalisme ble først lansert av Mikhail M. Bakhtin i boken *Latterens historie: François Rabelais' forfatterskap og folkekulturen i middelalderen og renessansen* i 1965 (oversatt til norsk i 2017). I middelalderen var karneval en utbredt underholdningsform, og det som kjennetegnet disse karnevalene var deres morsomme og parodiske stemning, i kontrast til den mer seriøse og alvorlige hierarkiske hverdagen som samfunnet var preget av. Karnevalene ble sett på som en dobbeltverden, hvor de fungerte som en slags frigjøring fra det etablerte samfunnet (Bakhtin, 2017, s. 14). Bakhtin mener at karnevalet ga folket mulighet til å tre inn i et allment felleskap, hvor frihet og likhet var sentrale faktorer. Under karnevalet feiret man en midlertidig frigjøring fra samfunnets hierarki, regler og normer (2017, s. 19). Under karnevalet var verden slik man kjente det snudd på hodet i en såkalt «bakvendtverden» (Bakhtin, 2017, s. 21). Latter er en viktig faktor i karnevalet. Bakhtin hevder at karnevalsatteren er en festlatter, og det er hele folkets universelle latter, fordi fellesskapet sto sterkt under karnevalet og latteren var rettet mot alt og alle, inkludert de som selv deltok i karnevalet. Samtidig er latteren ambivalent, fordi den er både jublende og latterliggjørende (2017, s. 22).

I middelalderens litteratur kom karnevalismen i hovedsak til uttrykk gjennom parodier på datidens samfunn (Bakhtin, 2017, s. 24). I likhet med karnevalsfestene, kunne man i litteraturen frigjøre seg fra samfunnets alvor, og få en «pause fra hele det systemet som den offisielle verdensanskuelsen utgjorde» (Bakhtin, 2017, s. 104). Litteraturen tillot at man omgjorde det alvorlige til noe lystig som man kunne le av (Bakhtin, 2017, s. 104). På 1960-tallet, en tid preget av samfunnsopprør og normkritikk, ble det mer og mer vanlig å skrive barnelitteratur med karnevalistiske trekk (Guanio-Uluru, 2018, s. 111).

Nikolajeva skriver at Bakhtins karnevalismebegrep er en av kjernene i barnelitteraturen, men at man sjeldent oppfatter barnelitteratur som karnevalistisk. Karnevalisme i barnelitteraturen handler om at det skapes et univers som midlertidig bryter med de faste rammene i samfunnet, og hvor ting er snudd på hodet. I samfunnet har barn mindre makt enn voksne, men i skjønnlitteraturen blir barn ofte fremstilt som sterke, mektige og uavhengige fra de voksne - ting er altså snudd på hodet fra slik samfunnets regler og normer egentlig er (2017, s. 29). Ofte blir de voksnes beskyttende rolle fjernet i barnelitteraturen, og barnet må stå på egne ben for å løse situasjonene de befinner seg i. Dette gjør at det fiktive barnet blir tillagt makt, som viser barneleseren, altså det virkelige barnet, at de voksnes pålagte regler ikke er absolutte, men kan brytes eller endres (Nikolajeva, 2017, s. 30).

2.3.2 Høye og lave former for humor

Humor uttrykkes i ulike former og med ulike formål, og må tilpasses mottakeren. I 2011 ga barnelitteraturforskeren Julie Cross ut boken *Humor in Contemporary Junior Literature*, hvor hun undersøker hvordan humor i barnelitteratur har utviklet seg de siste tiårene. Mange unge barnelesere i alderen 7-11 år er vokst forbi stadiet hvor de bare avkoder tekst, og klarer nå å forstå innholdet i ulike typer tekster og reflektere over hva det betyr (Buckingham, 1993, referert i Cross, 2011, s. 1). Humor som tidligere var forbeholdt litteratur skrevet for voksne, som satire og mørk humor, har blitt mer og mer vanlig å skrive inn i barnelitteratur. Cross mener at dette indikerer at synet på barn de siste tiårene har endret seg, fordi man nå tenker at barn forstår og blir underholdt av en mer kompleks og sammensatt type humor (2011, s. 96).

Cross skiller mellom høye og lave former for humor. Med høye former for humor refererer hun til kognitiv, mer sofistikert humor, som parodier, ironi, satire og ordspill. Lave former for humor er farse, slapstick, overdrevne karakterer, grotesk og skatologisk humor. I barnelitteratur er det ofte en kombinasjon av høye og lave former for humor, som har resultert i komplekse tekster for barn. Høye og lave former for humor kan i en og samme tekst kombineres gjennom karakterer, morsomme dialoger eller hendelser (2011, s. 3). Høye former for humor knyttes til det kognitive aspektet ved humor, og har lenge vært til stede i barnelitteratur, spesielt i form av ordspill. De siste tiårene har det likevel skjedd en økning i å implementere høyere former for humor i barnelitteratur, poesi og fiksjon. En årsak til denne økningen er den sosiale oppfatningen om at barn har evne til å forstå og verdsette mer komplekse former for humor. Lave former for humor blir sett på som humor knyttet til barns utvikling, og mange mener at det er en essensiell del av å vokse opp (Cross, 2011, s. 15).

Cross argumenterer for at det har skjedd en ny sammensetning av humor, som hun mener er en kombinasjon av to eller flere former for humor, hvor man finner en miks av høy og lav humor i en og samme tekst. Denne nye sammensetningen av ulike former for humor viser også at man ikke trenger å skille mellom humoristiske tema og alvorlige tema innenfor barnelitteraturen, men at de nå kan kombineres (2011, s. 16). Som vi skal se i analysekapitlet, er *Vinterkrigen* et godt eksempel på barnelitteratur som kombinerer både ulike typer humor og alvorlige tema.

2.3.3 Humor i karakterer, situasjoner og språk

Humor kan kategoriseres på ulike måter, og en måte å skille mellom humor i barnelitteratur på er gjennom humor i karakterer, situasjoner og språk (Beckman, 1984, referert i Mallan, 1993, s. 9). Humoristiske karakterer handler om å overdrive menneskelige trekk. «[...] in order to appreciate the humour generated by exaggeration, the reader needs to be familiar with the type of person the character is satirising [...]» (Mallan, 1993, s. 9). En måte å uttrykke humor gjennom karakterer på, er å gjøre narr av autoritære skikkelser i barns liv (Mallan, 1993, s. 9). Det er også vanlig å portrettere voksne karakterer som uskyldige og naive, mens barna blir tillagt de voksnes roller slik vi kjenner det fra samfunnets normer og regler (Mallan, 1993, s. 12). Dette kan sees i sammenheng med karnevalistisk barnelitteratur, som Nikolajeva mener viser til en verden som midlertidig bryter med de faste rammene i samfunnet (2017, s. 29).

Humoristiske situasjoner tar utgangspunkt i at absurde elementer gjør seg gjeldende i en ellers vanlig situasjon, som gjør at situasjonen oppfattes som morsom. I slike situasjoner finner vi ofte inkongruens humor, som jeg skal komme tilbake til, men kort forklart handler inkongruensteorien om at noe bryter med våre forventninger (Mallan, 1993, s. 12). Mallan trekker frem et eksempel fra bøkene om Dr. Seuss, for å vise til en humoristisk situasjon. Der skal et egg klekkes, men det er ikke en høne som sitter på egget, som vi forventer, men en stor elefant. Elefanten bryter med våre forventninger, og skaper en humoristisk situasjon, fordi det er en absurd tanke at en elefant kan klekke et egg. Humoristiske situasjoner bygger ofte på ren nonsens - tullete og tøysete situasjoner (Mallan, 1993, s. 12). I *Vinterkrigen* finner vi flere situasjoner som kan knyttes til nonsens, noe jeg vil komme tilbake til i analysekapitlet.

Den siste kategoriseringen Mallan gjør, viser til humoristisk diskurs eller språk. «Incongruities in discourse can be appreciated by older children who command a certain sophistication of language and literary experience» (Mallan, 1993, s. 15). Mallan knytter altså humoristisk språk til barns kognitive utvikling, og den samme tanken finner vi som nevnt hos Cross, der hun refererer til Buckingham (1993) som mener at barn i alderen 7-11 år klarer å forstå og reflektere over innhold og språk i ulike typer tekster (2011, s. 1). Små barn synes ofte tullete språk og rare ord er morsomme, men etter hvert som barnet blir eldre vil også ordspill, språklige tvetydigheter og utfordringer kunne oppleves som humoristisk (Mallan, 1993, s. 15).

Mallan oppsummerer med å skrive: «consequently humorous literature can be seen as quite subversive, demanding critical readers who do not passively accept what they read» (1993, s. 18). Humor må ikke alltid oppfattes bokstavelig, fordi det ofte ligger en mer subtil, skjult mening bak humoren. Humor kan hjelpe leseren til å reflektere og tenke kritisk på hvordan personer og samfunnet fremstilles. Den samme tanken finner vi i Røskelands artikkel *Humor og engasjement i miljøorientert barnelitteratur*: «Dette at humoren kompliserer, avautomatiserer og stiller spørsmål ved det vante, er noe av humorens bidrag til kritisk refleksjon, nettopp gjennom å motvirke automatisk og ureflektert tenkning» (Røskeland, 2021a, s. 9). En av humorens viktigste funksjoner er altså å invitere til kritisk tenkning, gjennom å introdusere nye og humoristiske måter å se verden og samfunnet på.

2.3.4 Tre typer humorteori

Det finnes tre typer humorteori som er dominerende når man skal analysere humor: avspenningsteorien, inkongruensteorien og overlegenhetsteorien. «The three main philosophical theories of humor grapple with the broad phenomenon of humor, variously exploring its physiological, psychological, and social functions, and they constitute much more than a mere cataloguing of different kinds of humor» (Cross, 2011, s. 5). De tre humorteoriene forteller noe om humorens funksjon, men også om hvordan humoren påvirker mottakeren.

Cross skriver at avspenningsteorien knyttes til de fysiologiske og psykologiske fordelene med latter, og handler om hvordan man responderer på humoren. Det er den affektive dimensjonen og følelser som er i fokus (2011, s. 5). Bakgrunnen for avspenningsteorien tar utgangspunkt i oppbyggingen av nervøs energi som kommer til uttrykk gjennom latter, hvor latteren fungerer som en ventil for ulovlige følelser eller tanker som man sitter inne med. Latteren blir altså en måte å uttrykke sine egne tanker og følelser på i

en humoristisk setting som ikke er så alvorlig. Avspenningsteorien bygger på at humor har en stor rolle i å lette på sosiale konflikter, løse opp spenning og bidra til orden (Cross, 2011, s. 6). Cross påpeker at i de aller fleste barns liv har de voksne stor autoritet og kontroll, og at avspenning i barnelitteraturen dermed kan fungere som en psykologisk ventil for barn fra press og begrensninger de voksne legger på dem (2011, s. 42). Ifølge Critchley er Sigmund Freuds arbeid en av de viktigste forutsetningene for avspenningsteorien. «[...] the energy that is relieved and discharged in laughter provides pleasure because it allegedly economizes upon energy that would ordinarily be used to contain or repress psychic activity» (Critchley, 2002, s. 3). Humor kan altså være en avspennende faktor som er viktig for å uttrykke følelser.

Inkongruensteorien bygger på den kognitive dimensjonen ved humor (Cross, 2011, s. 6). Inkongruens handler om at det oppstår et krasj mellom det vi forventer at skal skje, og det som faktisk skjer. Det er noe overraskende, ulogisk eller upassende som skjer, som skaper en kontrast til det vi normalt ville sett for oss. Det oppstår altså et element av overraskelse, og det er dette som gjør at situasjonen kan oppfattes som humoristisk (Cross, 2011, s. 7). Critchley mener at den mest vanlige typen vits er den som sier noe helt annet enn det vi forventer, og humoren oppstår fordi våre forventninger ikke blir møtt (2002, s. 1).

Den tredje og siste dominerende humorteorien kalles overlegenhetsteorien. Det er delte meninger om overlegenhetsteorien burde bli ansett som noe positivt eller negativt. Platon og Aristoteles ser på overlegen humor som noe negativt, fordi de mener at humoren har et ondsinnet element ved seg, fordi latter alltid antyder at et offer blir hånet. Samtidig mener Platon at overlegen humor kan være positivt hvis humoren blir rettet mot noen man ser på som en fiende (referert i Cross, 2011, s. 8). Forskere som er positive til overlegenhetsteorien mener at humoren tar utgangspunkt i vår psykologiske egoisme (Cross, 2011, s. 9). Hobbes er en av de som er positive til overlegenhetsteorien, og han mener at humoren oppstår fordi vi føler oss overlegen overfor andre mennesker, eller vårt tidligere selv. Hobbes mener vi kan le av misforståelser, uhell eller menneskers svakhet, og at dette skaper en tanke om at vi som ler ser oss selv i et mer positivt lys (referert i Cross, 2011, s. 9). Overlegen humor tar ofte utgangspunkt i ens tidligere selv, og at man har vokst fra den typen oppførsel som man nå ler av. Barn vil ofte synes at svakhet og feil hos andre barn kan være morsomt, fordi de selv har vokst fra det aktuelle stadiet, og ikke ville gjort slike feil lengre (Cross, 2011, s. 9).

Cross påpeker at disse tre teoriene ikke er avgrensede teorier, men at man ofte kan finne spor av flere teorier i ett og samme humoreksempel (2011, s. 9).

I do not believe that one theory exists that can cover all examples of humor, of all types. There is no one essential, global account of the phenomenon, so enormous and varied are the forms and properties of humor, which can have so many differing functions. There is also, as I have pointed out, much 'leakage' of one type of humor into another. One single humorous stimulus can often be described in different ways by different theories, so care should be taken not to be too rigid in placing humor in even the broadest of categories (Cross, 2011, s. 9-10).

Overlegenhetsteorien kan for eksempel knyttes til avspenningsteorien, ved at barn kan få utløp for deres negative følelser mot voksne gjennom humor som kan oppleves som fiendtlig mot voksne (Cross, 2011, s. 9). Humor kan dermed være vanskelig å analysere

og kategorisere, og kan variere ut fra hvilke teoretiske perspektiver man legger til grunn.

Som vi har sett berører *Vinterkrigen* sentrale aspekter for hva barnelitteratur og humor er. Boken kan defineres som humoristisk klimalitteratur for barn, noe som inviterer til å forstå og tolke boken ut fra to elementer – humor og klima. Jeg vil støtte meg til den grove inndelingen av inkongruensteorien, avspenningsteorien og overlegenshetsteorien i mitt analysearbeid, men som Cross påpeker, utgjør de tre humorteoriene mer enn bare en tredelt kategorisering av forskjellige typer humor. Jeg vil derfor ta i bruk både Cross' definisjon av høye og lave former for humor og Mallans kategorisering av humor i karakterer, situasjoner og språk i mitt analysearbeid. Videre skal vi se på hva humor gjør med fremstillingen av klimakrisen som blir presentert i *Vinterkrigen*.

3. Analyse av hvordan ulike humorgrep brukes til å fremstille klimakrisen i *Vinterkrigen*

Vinterkrigen kombinerer høye og lave former for humor, samtidig som barneboken tar opp viktige politiske spørsmål. Humoren kommer til syne gjennom språket ved å bruke satire og ordspill, men også gjennom humoristiske karakterer, situasjoner og illustrasjoner. Boken har karnevalistiske trekk, og formidler en verden opp ned, både når det kommer til klimaendringer, men også gjennom barnas og de voksnes handlinger. De voksne karakterene latterliggjøres, og boken kan sies å formidle en antiautoritær holdning og inviterer til kritisk tenkning. Ut fra bokens humormessige form, vil jeg derfor påstå at *Vinterkrigen* kan kategoriseres som det Cross definerer som *new wave nonsense*-litteratur. Dette er litteratur som kombinerer ulike former for humor, samtidig som teksten tar opp filosofiske og politiske spørsmål på en morsom måte, ofte gjennom absurde situasjoner og surrealistiske elementer (Cross, 2011, s. 99).

I *Vinterkrigen* følger vi Hanna og Oscar fra deres hjem i Lyrdal, til Finnmark og videre gjennom Russland, for å prøve å stoppe klimaendringene som har oppstått. Boken er supplert med illustrasjoner som utvider verbalteksten, og fargebruken i illustrasjonene gjenspeiler klimaet og dramaturgien i boken. I begynnelsen er illustrasjonene preget av lystige farger som formidler en lett stemning, men etter hvert som spenningen og været endrer seg til det mer dramatiske, blir fargene mørkere. I bokens siste kapittel, etter at Hanna og Oscar har klart å redde verden og klimaet, går fargene tilbake til slik de var i starten av boken – dette gjør at boken har en sirkelkomposisjon.

Eksemplene jeg har valgt å trekke frem i analysen kan kobles til klimakrisen på ulike måter. Noen av eksemplene knyttes direkte til klimaendringene som har oppstått i *Vinterkrigens* univers, mens andre eksempler indirekte handler om klimakrisen ved å vise til årsaker og virkninger av de nye værendringene. Analysen er delt inn i fire analysekategorier: 1) En humoristisk klimapåvirket fremtid, 2) Realistisk humor, 3) Verbal humor og tåpelige politikere og 4) Ulike samfunnsstemmer i klimadebatten gjennom stereotyper og karikaturer. Jeg vil analysere hvor humoren oppstår i eksemplene, og hvilken funksjon humoren har når klimakrisen blir formidlet.

3.1 En humoristisk klimapåvirket fremtid

Boken har mange innslag av humor som direkte er knyttet til klimakrisen. Boken har et gjennomgående karnevalistisk preg, hvor den nordiske vinterkulden er erstattet av varme. Klimaet i boken er altså snudd på hodet fra slik vi kjenner det, noe som gjør at boken har karnevalistiske trekk. Innenfor klimalitteratur er det vanlig å skildre dramatiske klimaendringer, men det som gjør at det unormale klimaet i *Vinterkrigen* blir humoristisk, er blant annet måten værendringene skildres på, og hvordan samfunnet har tilpasset seg disse endringene. Beskrivelsene av det nye samfunnet skaper surrealistiske og morsomme innslag i boken, og har et nonsens-preg over seg. Vi finner flere eksempler i boken, både i illustrasjonene og verbalteksten, som spiller på at klimaet er snudd på hodet og at ting er annerledes enn vi er vant til.

I *Vinterkrigens* første kapittel, som har tittelen *Indiansk vinter*, blir det skildret at været i Nord-Europa ikke er som normalt, og hvordan innbyggerne prøver å tilpasse seg varmen. Det er desember måned og snart jul, men klimaet tilsier at det er midt på sommeren. Kapitlets tittel spiller på begrepet *indiansk sommer*, som refererer til uvanlig varmt vær

om høsten. I bokens univers befinner vi oss i desember, og det har dermed gått fra høst til vinter, men er fremdeles like varmt, derav *indiansk vinter*.

På bokens første side ser vi en illustrasjon av en svett og varm julenisse som sitter henslengt i en stol. Over han henger det et slapt juletre. Julenissen sitter kledd i bare underbukse og vintersko, og er åpenbart varm (Renberg, 2017, s. 4). Når vi leser verbalteksten forstår vi årsaken til at julenissen ser så varm og slapp ut: det er på grunn av det varme klimaet i nord i desember. Illustrasjonen skaper inkongruens, fordi i norsk sammenheng er julenissen og juletreet noe vi forbinder med nettopp julen, og deretter kulde, snø og vinter. Inkongruens bygger på at det oppstår et krasj med hvilke forventninger vi har (Cross, 2011, s. 7). Humoren oppstår i den visuelle situasjonen hvor julenissen befinner seg i et varmt klima, fordi vi ikke er vant til å se den kjente figuren i en slik setting. I tillegg gjør illustrasjonen at humoren blir visuell. Samtidig er det viktig å påpeke at kontekst er sentralt for om man oppfatter noe som humoristisk. For et barn fra Australia, hvor det er sommer og varmt når julen feires, vil ikke illustrasjonen nødvendigvis bryte med deres forventninger, men for barn på den nordlige halvkule kan det å se julenissen i et varmt klima være noe nytt og morsomt.

Figur 1: illustrasjon på side 4.

Videre i det første kapitlet beskrives det hvordan ulike deler av samfunnet har tilpasset seg klimaendringene. Mens den nordlige halvøya har blitt varmere, har det blitt kaldere lenger sør, og det beskrives slik: «I Sahara rente barn på plastposer ned snødekte sanddyner, mens greske barn vaklet fra øy til øy på splitter nye skøyter» (Fatland, 2017, s. 6). Den språklige beskrivelsen skaper inkongruens humor, fordi forestillingen om snø i Sahara og isdekket vann i Hellas bryter med vår oppfatning av verden og klimaet slik vi kjenner det. Dette skaper en kontrast til hva vi normalt ser for oss, som skaper

inkongruens (Cross, 2011, s. 7). Barna i Sahara må bruke plastposer til akebrett, og de greske barna «vakler» på ubrukte, nye skøyter, noe som forsterker inntrykket om at klimaendringene er uforutsette, plutselige og unormale.

Vi finner også verbal humor knyttet til en mer surrealistisk, klimapåvirket fremtid. Et eksempel er en av dialogene der vi møter tre privatsjåførere, som samtaler mens de venter utenfor statsministerens bolig. De snakker om været når den ene sjåføren sier: ««Kona og jeg har bestilt tur til syden i juleferien», sa sjåfør 3. «Man må visst sør for Alpene for å være sikret snø og is i år.»» (Fatland, 2017, s. 38). Det er en absurd tanke at noen må bestille sydentur for å få oppleve snø og is, fordi nordmenn som oftest reiser til syden for å oppleve sol og varme. Nå som klimaet er snudd på hodet i *Vinterkrigens* univers, må Sjåfør 3 og kona reise til syden for å kunne feire jul slik de fleste nordmenn vanligvis pleier - med snø og kulde. Dette skaper en komisk effekt i teksten, og gir leseren et bilde på hvordan nordmenn forholder seg til de nye klimaendringene.

Klimalitteratur har, som nevnt i teorikapitlet, et kritisk og imaginativt potensial. Det kritiske potensialet skal gi leseren mulighet til å forestille seg en klimapåvirket fremtid, og hvilke konsekvenser det kan få, mens det imaginative potensialet bruker fantasien for å skildre hvordan menneskets tilværelse blir påvirket av klimaendringer (Andersen, 2014, s. 109-111). Som vi har sett gjennom eksemplene ovenfor, skildrer de hvordan verden og samfunnet kan se ut hvis temperaturen på jordkloden endrer seg. *Vinterkrigen* fremstiller en dramatisk og absurd klimapåvirket fremtid, hvor et apparat styrer temperaturen og været på jorden, men det gir oss likevel mulighet til å fundere over hvordan økte temperaturer kan påvirke oss. Dette underbygger bokens imaginative potensial. Det er nok heller ikke tilfeldig at forfatteren har valgt å forklare at årsaken til klimaendringene er et menneskeskapt apparat. Det er stor enighet blant klimaforskere om at global oppvarming er menneskeskapt (FN, 2023). Fatland har en mer fantasifull tilnærming til klimaendringene i *Vinterkrigen*, kanskje for å tilpasse seg målgruppen boken er tenkt til, nemlig barn mellom 9-12 år. Nina Goga påpeker at det er en «rådende holdningen til barnelitteratur om at denne ikke må ta håpet fra leseren, forstått slik at om et tema er komplisert eller alvorlig, så må det formidles slik at leseren ikke mister livsmot og virkelyst ved endt lesing» (2021a, s. 7). Å ta utgangspunkt i fiksjon og uvirkelige situasjoner kan kanskje være med på dempe det ellers skremmende og realistiske bildet som males av klimakrisen, og ved å inkorporere humor skaper man samtidig et morsomt univers som gjør at man kan more seg i alvoret.

3.2 Realistisk humor

I motsetning til fiktive og usannsynlige humoristiske situasjoner finner vi også mer realistiske situasjoner i boken, som inneholder humoristiske elementer. Et eksempel er verbalteksten og illustrasjonen vi finner i begynnelsen av boken, hvor bobilturister blir sammenlignet med snegler:

Med årene var det blitt glisnere og glisnere mellom gjestene; folk reiste ikke på norgesferie lenger, de dro på chartertur til Spania eller på safari i Namibia. Noen ihuga patrioter dro kanskje til Lofoten, Hardanger eller Sørlandet, men nesten ingen dro til Lyrdal. De få tyske pensjonistene som fremdeles sverget til Lyrdals vestlandske sjarme, kom som regel i medbrakte hus på hjul, som moderne snegler, med egen kjøkkenkrok og fulle kjøleskap (Fatland, 2017, s. 28).

Snegler er lett gjenkjennelig med sitt virvlende sneglehus, og sin trege fremkommelighet. En av fordelene med bobiler er at de fungerer som et hus man enkelt

kan transportere med seg, noe som er likt for snegler - de har sneglehuset sitt festet til kroppen, og tar det med seg hvor enn de drar. Sammenligningen skaper et språklig bilde som gjør verbalteksten mer levende, samtidig som det vekker assosiasjoner og følelser vi knytter til snegler. Sammenligningen skaper derfor et morsomt innslag, samtidig som det har et element av realisme i seg, fordi bobiler og snegler har flere likhetstrekk.

Denne sammenligningen har Renberg illustrert, hvor vi ser en bil med et stort sneglehus på bakre del av bilen, og to snegle-antennor på fronten av taket (Renberg, 2017, s. 27). Et stereotypisk kjennetegn på bobiler er at de kjører tregt i trafikken, og gjerne skaper kø langs norske veier i sommermånedene. Når bobiler blir sammenlignet med snegler, underbygger det den stereotypiske tanken om bobiler som mange nordmenn muligens har. Kanskje noen har fordommer mot bobilturister som kjører for sakte, og dermed får en mulighet til å bekrefte sine negative tanker om bobiler gjennom illustrasjonen og tilhørende verbaltekst. Eksemplet kan ikke direkte knyttes til klimakrisen, annet enn at lite turisme kan sees på som en av årsakene til at vær-apparatet som gjør vinteren om til sommer blir brukt for å tiltrekke flere turister, men det kan fungere som et avspennende element i boken som helhet. Humorsekvensen skaper en overdrivelse av noe kjent, som samtidig ikke er en overdrivelse, fordi trege bobiler er noe lett gjenkjennelig som de aller fleste allerede har, eller vil møte på i livet.

Samtidig er det ikke sikkert de yngste barneleserne vil ha erfaring med å møte på trege bobiler i trafikken, og forstår dermed ikke konteksten humoren oppstår i, slik som en voksenleser vil. Det er også viktig å påpeke at barn fra andre land eller kulturer ikke nødvendigvis kjenner til det norske synet på utenlandske bobiler i trafikken, og de har dermed ingen forutsetning for å forstå den doble betydningen som verbalteksten og illustrasjoner uttrykker. Likevel vil jeg argumentere for at utdraget har dobbelt adressat, fordi samspillet mellom verbaltekst og illustrasjon gjør humoren tilgjengelig for barnet. Sammenligningen mellom en bil og en snegle er morsomt i seg selv på grunn av likhetstrekk om å kjøre rundt med sitt eget hus, og barnet kan samtidig sette pris på den morsomme illustrasjonen. Det er altså elementer som både barn og voksne kan sette pris på, og humoren går derfor ikke på bekostning av barnets opplevelse av boken.

Utdraget som ble trukket frem i starten av innledningen, er hentet fra det neste eksemplet jeg vil analysere. Eksemplet kan sies å representere bokens norm, nemlig at vi må ta klimakrisen på alvor og skape effektive endringer, hvis ikke vil de fremtidige generasjonene lide stort av det. Klimalitteraturens kritiske potensial handler i stor grad om hvordan litteraturen kan gi en implisitt advarsel om hvordan en klimapåvirket fremtid kan se ut hvis det ikke blir tatt grep raskt. Litteratur som formidler en dramatisk, klimapåvirket fremtid kan få leseren til å reflektere og tenke kritisk over hvordan spørsmål om klima og miljø blir håndtert nå (Andersen, 2014, s. 110). I utdraget er det Hanna, bokens protagonist, som funderer over fremtiden og hva det varme klimaet kan bety for henne og resten av verden. Hannas tankerekke er et godt eksempel på hvordan klimalitteratur åpner for refleksjon og undring over samfunnets håndtering av klimakrisen.

Det hadde lenge vært snakk om klimaendringer, og alle hadde visst at de ville komme. Men så snart? Og så voldsomt? Ingenting var som det skulle være lenger. Ikke engang ekspertene forsto noe som helst. Hva om dette bare var begynnelsen? Hva om menneskene hadde sluppet ut så mye CO₂ i atmosfæren at livet på jorden var i ferd med å bli ødelagt for alltid? Ville det gå med menneskene som med dinosaurer? Hanna var bare tolv år. Og selv om hun eide flere ting og forurenset

mer enn femten fattige indiske jenter til sammen, var det ikke hennes skyld at de voksne tankeløst hadde pumpet opp nesten all oljen fra havbunnen. Det var ikke hennes skyld at de voksne tok rutefly med samme selvfølgelighet som de tok bussen, og at de byttet bil og kjøkkeninnredning hvert femte år, uten tanke for morgendagen. Det var heller ikke hennes skyld at de voksne hadde hugget ned store deler av regnskogen og fylt havet med plast. Nå var festen over, og det var hun og alle andre barn, fattige som rike, som måtte betale prisen (Fatland, 2017, s. 52).

Budskapet i utdraget er i utgangspunktet alvorlig når Hanna tenker på hvordan samfunnet har brukt av jordens ressurser, sluppet ut klimagasser og forsøplet, og hvordan dette vil få store konsekvenser for de neste generasjonene. Samtidig har Hannas resonnement en humoristisk og sarkastisk tone over seg når hun sammenligner sin egen forurensning med «femten fattige indiske jenter», eller tenker at de voksne «tok rutefly med samme selvfølgelighet som de tok bussen» og «byttet bil og kjøkkeninnredning hvert femte år». Hanna er tydelig misfornøyd, og er sarkastisk i tonen når hun tenker på den voksne generasjonens overforbruk. Siden budskapet i utdraget er nokså dramatisk, kan humoren sies å lette på stemningen, slik som avspennende humor er ment å gjøre. Avspennings-humoren ligger også i at Hanna tenker negativt om de voksne som helhet, noe som for barneleseren kan fungere som en ventil for det som kan oppfattes som ulovlige følelser eller tanker om voksne. De voksne stilles i et negativt lys, og får skylden for klimakrisen, og Hannas tanker kan bekrefte barns egne følelser rundt klimakrisen. Utdraget viser også bokens kritiske potensial, og det blir kanskje lettere for barneleseren å forestille seg konsekvensene av klimakrisen når det er Hanna selv som funderer, altså en jevngammel karakter. Boken gir uttrykk for at barn lever i en mer alvorlig tilværelse, og formidler hvilke konsekvenser klimakrisen får for fremtidens barn, altså målgruppen til boken.

Ifølge Hallberg er den «egentlige» teksten i visuelle tekster samspillet mellom verbaltekst og illustrasjoner, som hun kaller ikonotekst (2022, s. 2). Derfor må illustrasjonen på tilhørende side til utdraget ovenfor også kommenteres. På side 53 i *Vinterkrigen* har Renberg illustrert en dromedar, som står i et snødekt landskap. Dromedaren har snø på pukkelen, og har et misfornøyd ansiktsuttrykk. I bakgrunnen ser man to pyramider som også er dekket av snø (2017, s. 53). Illustrasjonen i seg selv skaper inkongruens humor, fordi en dromedar i snø er en motsetning fra hva vi forbinder med klimaet dromedaren tilhører. Det samme gjelder for pyramidene, som indikerer at illustrasjonen skal vise Egypt eller Saharaørkenen, der klimaet er tørt og varmt, ikke kaldt og vått, som snøen antyder at det nå er. Dromedarens misfornøyde ansiktsuttrykk gir en tydelig følelse av hva dromedaren tenker om det nye klimaet - den liker det ikke. Nodelman mener at illustrasjoner både fyller inn informasjon som vi ikke får gjennom å lese verbalteksten, men også skaper en stemning som verbalteksten ikke kan skape på egenhånd (2008, s. 10). Hvis man leser den seriøse, men samtidig sarkastiske og morsomme verbalteksten, og den morsomme og usannsynlige illustrasjonen sammen, er illustrasjonen med på å skape avspenning til verbalteksten, ved å løse opp spenning man kanskje har kjent på når man leser verbalteksten.

3.3 Verbal humor og tåpelige politikere

Et gjennomgående trekk i *Vinterkrigen* er fremstillingen av de voksne karakterene som tåpelige, uansvarlige og handlingslammende. Ommundsen mener at barndommen nå representeres på en mer realistisk måte i barnelitteraturen, og at barn blir tillagt mer ansvar og lever i en mer alvorlig tilværelse. På motsatt side får de voksne mindre ansvar,

og det har altså skjedd et skifte i rollefordelingen til barn og voksne i barnelitteraturen (2010, s. 55). Gjennom hele *Vinterkrigen* er det Hanna som tar klimakrisen mest på alvor, og sammen med Oscar er det de to som får ansvar for å redde kloden. Boken er fylt av voksne karakterer som ikke tar ansvar, som faren til Hanna, Oscars fraværende mor, politikerne og OL-minister Anders Rein. Den eneste voksne karakteren som forstår alvoret, er statsmeteorolog Hans W. Storm, men han blir portrettert som en stereotypisk «gal, gammel mann». Jeg vil analysere hva Storms karakter representerer senere i analysekapitlet. De voksne karakterenes passive holdning til klimakrisen blir gjenstand for kritikk gjennom humorformen *satire*. Satire latterliggjør politiske eller filosofiske personer eller tankesett, eller alt som bryter med den aksepterte sosiale standarden (Abrams & Harpham, 2012, s. 55). Satirens funksjon er altså å latterliggjøre ulike personer, tankesett eller holdninger. Politikerne og regjeringen i boken blir ofte fremstilt som uintelligente og naive i møte med klimakrisen - både håndteringen og konsekvensene av den. Flere steder i boken kan vi lese tåpelige dialoger mellom politikerne, altså en type verbal, språklig humor som uttrykkes gjennom det politikerne sier og gjør.

Det første eksemplet jeg vil trekke frem, finner vi i kapittel 4, *Hjemme hos statsministeren*. Regjeringen er samlet i statsministerens bolig for å diskutere været og det kommende valget. Statsministeren krever at de må gjøre noe raskt, slik at velgerne kan «stole på at vi tar grep, også i krisetider som denne [...]» (Fatland, 2017, s. 43). Samferdselsministeren kommer med ett innviklet og komplisert forslag om å forby bilkjøring på bestemte ukedager for ulike registreringsnummer. Etter at samferdselsministeren har lagt frem det lange og vanskelige forslaget, kan vi lese: «Statsministeren lot samferdselsministerens forslag synke inn. Så nikket hun langsomt. «Et godt forslag,» sa hun anerkjennende. «Det er enkelt å forstå, og virker samtidig både klokt og gjennomtenkt. Det iverksettes på flekken.»» (Fatland, 2017, s. 43).

Statsministerens svar er ikke morsomt i seg selv, men når man leser det i sammenheng med samferdselsministerens forslag, som slett ikke er «enkelt å forstå», får svaret en komisk effekt. Dette er et eksempel på inkongruens, som bygger på at det skjer noe uforutsett som vi ikke forventer at skal skje (Cross, 2011, s. 7). Når vi leser samferdselsministerens forslag, forventer vi ikke at statsministeren skal svare det hun nettopp gjør, fordi vi forstår at forslaget er forvirrende og tungvint. Dette skaper inkongruens, fordi vi som leser ser at forslaget nettopp ikke er «enkelt å forstå», og heller ikke et spesielt «godt forslag», som statsministeren mener. Det gjør at hele sekvensen får et humoristisk utfall. Ordtaket «Da Fanden ville at intet skulle skje – da satte han ned den første komité» er en passende beskrivelse av situasjonen hos statsministeren. Ordtaket knyttes ofte til manglende handlekraft i ulike politiske situasjoner, akkurat slik som hos statsministeren - de handler, men ikke om det som faktisk betyr noe, altså den alvorlige klimakrisen.

Selve forslaget har lite med selve klimakrisen å gjøre, annet enn at regjeringen begrenser antall biler i trafikken, og dermed minsker utslipp og forurensning fra biler. Intensjonen til politikerne er imidlertid ikke å gjøre noe med klimakrisen, men å vise velgerne at de kan være handlekraftige når det trengs, slik at statsministeren kan vinne valget igjen til neste år og slipper å flytte fra «de persiske silketeppe og de dyre kunstverkene på veggene» (Fatland, 2017, s. 39). Satiren fungerer som kritikk mot handlingslammede politikere som ikke innser alvoret i klimakrisen. Dette er med på å underbygge bokens norm: Klimakrisen må tas på alvor, og vi må være på lag med

miljøet. De som ikke forstår at klimakrisen får alvorlige konsekvenser for hele jordklodens fremtid, er tåpelige og det er både bekymringsverdig og alarmerende. Tidligere i kapitlet snakker ministrene sammen om hvordan varmen har spart dem utgifter på salting og snømåking, og at iskremindustrien «går så det suser» (Fatland, 2017, s. 39). Det virker som politikerne først og fremst tenker på penger og profitt, heller enn de langvarige konsekvensene av varmen. Dette skaper en satirisk funksjon, som er med på å fremstille regjeringen som teite og ansvarsfraskrivende, og som igjen forsterker bokens norm.

I kapittel 4, *Hjemme hos statsministeren*, som det forrige eksemplet var hentet fra, finner vi en illustrasjon som skaper et visuelt bilde av karakterene og stemningen i kapitlet. Som nevnt, er regjeringen samlet hjemme hos statsministeren for å diskutere den nye ekstreme varmen i Norge. Illustrasjonen i kapittel 4 viser OL-minister Anders Rein som besvimer av tanken på at Norge skal miste vinter-OL på grunn av varmen, mens en annen minister står over han og heller vann i ansiktet hans (Renberg, 2017, s. 41). I verbalteksten skildres følgende: «Et knippe isbiter trillet over ansiktet hans. En sitronskive ble liggende pent dandert mellom øyenbrynene hans» (Fatland, 2017, s. 40). Ikonoteksten, samspillet mellom verbaltekst og illustrasjon, må leses sammen for å forstå hele meningen med teksten (Hallberg, 2022, s. 5). Det skapes en humoristisk situasjon når Rein besvimer, og den tilhørende verbalteksten legger til informasjon og underbygger situasjonen. Verbalteksten tilfører informasjon om isbiter og sitronskiven, som ikke vises i illustrasjonen, men som sammen skaper et komisk, nonsens-preget bilde av situasjonen. Det faktum at Rein besvimer, kan underbygge tanken om at regjeringen tenker på penger og profitt fremfor klima og miljø.

Samspillet mellom verbalteksten i kapitlet som helhet, og illustrasjonen av en besvimt Anders Rein, kombinerer satire, såkalt høy humor, med farse og overdrevne karakterer, såkalt lav humor. Dette er et gjennomgående trekk i hele boken, hvor illustrasjonene ofte inneholder lav humor som slapstick, farse og overdrevne karakterer som skaper et morsomt visuelt uttrykk, mens verbalteksten spiller på høye former for humor, som satire, ordspill og ironi. Som Cross påpeker, har det blitt mer vanlig å kombinere høye og lave former for humor i barnelitteraturen, gjerne gjennom karakterer, dialoger eller hendelser (2011, s. 3). I kapittel 4 blir de høye og lave formene for humor kombinert gjennom karakteren Anders Rein, situasjonen hvor Rein besvimer, og dialogen som helhet gjennom kapitlet, som foregår mellom ministrene.

De dramatiske klimaendringene i *Vinterkrigen* får flere til å bli bekymret, men ikke alle bryr seg om hvilke langvarige konsekvenser det kan få. Flere steder i boken uttrykker eksempelvis OL-minister Anders Rein stor bekymring for om vinter-OL i Tromsø kan gjennomføres eller ikke. I kapittel 7, *Panikk i nord og i sør*, ringer han til statsmeteorolog Hans W. Storm for å høre hvordan vær-situasjonen blir fremover:

For våre barn og barnebarn vil en syk og overopphetet jordklode være normalen, hadde Hans W. Storm, NRKs hovedværmelder, buldret i telefonrøret. «Jeg driter i barna og barnebarna,» hadde Anders Rein frest. «Blir det OL eller ikke?» (Fatland, 2017, s. 71).

Språket i utdraget skaper en humoristisk effekt, når Rein uttaler at han «driter i barna og barnebarna», og fresende spør om det blir OL eller ikke. Selve replikkene er ikke morsomme i seg selv, men skaper en overlegen humor til oppførselen til Rein. Overlegenhetsteorien bygger på at vi føler oss overlegen overfor andre mennesker, fordi

de fremstilles som uviten, svake, teite eller barnslige (Cross, 2011, s. 9). Replikkene til Rein, i tillegg til at han «freser», får han til å fremstå som desperat og nådeløs, og det sjokkerende utsagnet skaper en nærmest komisk effekt fordi det fremstår som absurd og urimelig. Ifølge Bergson (1911) har humor en sosial funksjon, som handler om at humoren kan brukes for å modellere (referert i Cross, 2011, s. 8-9). For barneleseren kan det skape en sosial funksjon å lese om at en voksen mann «driter i barn», nettopp dem selv. Det kan være med på å modellere hva en slik oppførsel betyr, og hvilke konsekvenser det kan få når noen ikke tenker på de langvarige konsekvensene av klimakrisen. Reins oppførsel kan være et eksempel på hvordan mange politikere, eller mennesker med makt rundt om i verden, ikke tar klimakrisen på alvor, og ikke tenker på hvilke konsekvenser dagens avgjørelser får for fremtiden.

Statsmeteorolog Hans W. Storm er, som tidligere nevnt, den eneste voksne karakteren i boken som tar værendringene på alvor, på lik linje med Hanna og Oscar. Flere steder i boken prøver han å uttrykke sine bekymringer rundt klima og miljø, men han blir oppfattet som en tulling eller avfeid av de andre voksne karakterene, som i utdraget ovenfor. Storms utsagn i eksemplet ovenfor underbygger bokens kritiske potensial, og gjør det mulig for leseren å forestille seg hvilke alvorlige konsekvenser de fremtidige generasjonene kan få hvis ikke klimaendringene blir tatt på alvor. Siden *Vinterkrigen* er en barnebok, vil det være målgruppen selv som faller under kategorien «barn og barnebarn» som Storm snakker om.

De voksne karakterene i boken blir ofte tillagt umodne trekk, som kommer til syne gjennom handling og dialog. At voksne fremstilles som mer barnlige, er et typisk trekk for barnelitteraturens utvikling i det senmoderne samfunnet vi befinner oss i (Ommundsen, 2010, s. 47). Flere steder i boken finner vi ulike former for ordspill, som uttrykker de voksnes umodenhet. Ordspill blir betegnet som en høy form for humor (Cross, 2011, s. 3). Å mestre språk er viktig for å forstå høyere former for humor, og fra 7-årsalderen begynner barn å forstå «double meaning in jokes and puns» (Cross, 2011, s. 11). For å belyse hvordan ordspill skaper humor, skal vi bevege oss et stykke ut i boken, nærmere bestemt til kapittel 10, *Minister, medister*. Kapittel tittelen inneholder også et ordspill som tar utgangspunkt i lydlike ord. I kapittel 10 er handlingen lagt til Finnmark. Her møter vi Hanna og Oscar, som kjører firhjuling over Finnmarksvidda for å finne og ødelegge det andre apparatet som kontrollerer været. Landbruksminister og hotellkonge Lars Bukk jager etter de to barna, for å prøve å stoppe dem, og tar raskt innpå.

«Aldri i livet om vi gir deg nøkkelen, ditt miljøsvin!» ropte han [Oscar] til Bukk. «Vi stjal den forresten ikke, vi fikk den fra Storm. Jeg burde forresten ha skjönt at du var med på dette, Bukk,» la han til «Det er derfor du bygger det sinnssyke hotellet, ikke sant?» «Dere drittunger aner ikke hva som står på spill,» freste Bukk. «Slutt å tulle og gi meg nøkkelen. Med én gang! Jeg teller til tre. En. To ... To og en halv ...» (Fatland, 2017, s. 101).

Oscar har forstått hvorfor Bukk bygger et så stort og flott hotell i Lyrdal, nettopp fordi han vil tjene stort på det på grunn av apparatene til Mesteren, som Bukk samarbeider med. Bukks replikk på slutten av utdraget skaper en overlegen humor, fordi Bukk snakker til dem som om de er små barn på måten han teller til tre på. Overlegenhet kan ofte være rettet mot barns tidligere selv, som de nå har vokst fra og ser på som barnslig (Cross, 2010, s. 9). Å bli snakket til på måten Bukk gjør til Hanna og Oscar, er noe barn i alderen 9-12 år, altså målgruppen til boken, trolig har vokst fra, og dermed har en

overlegen holdning mot. Kanskje har de selv opplevd at voksne har telt til tre på denne måten, og overlegenheten springer altså ut av at barnet har vokst fra denne måten å bli snakket til. Vi forstår intensjonen til Bukk, om at barnet skal gi seg når de voksne sier tallet tre, og hvordan Bukk prøver å hale ut tiden ved å si «to og en halv» og ha lange pauser mellom tallene. I tillegg kaller Bukk barna for «drittunger», noe som setter Bukk i et dårlig lys. Ifølge Platon er overlegen humor positivt hvis humoren rettes mot noen man ser på som en fiende (Cross, 2011, s. 8). Det faktum at Bukk prøver å ødelegge for Hanna og Oscar, gjør at han kjemper mot heltene i boken, og kan dermed sees på som en fiende, eller fortellingens antagonist, for dem og deres oppdrag.

Etter at Hanna og Oscar har ødelagt det andre apparatet i Finnmark, begynner spenningen å bygge seg opp. De to barna setter kursen mot den russiske grensen, hvor flere ministre fra regjeringen også befinner seg. I sitt desperate forsøk på å stoppe barna, krasjer landbruksminister Lars Bukk et helikopter på den russiske siden av grensen, og denne samtalen utspiller seg:

«Dere må nok finne dere en ny landbruksminister! Denne blir hos oss» kauket den russiske generalen. «Om dere ikke slipper han fri straks, får dere får ikke mer laks av oss!» snerret Guri Hauk. «Det blir BOI-KOTT! SANK-SJON-ER!» Den russiske generalen lo så det blinket i gulltennene. «Dere får ikke mer kaviar av oss, slå den!» «Og dere får ikke mer ...» Guri Hauk tenkte seg om, desperat. «Ikke mer brunost!» «Og dere får ikke flere russiske koner, vi stenger grensen!» ropte den russiske generalen. Han hoppet oppskjørtet opp og ned. «Hva venter dere på? Er dere redde for å bli våte, kanskje?» (Fatland, 2017, s. 128).

Karakterene fremstår som barnslige og teite, som erter og ler av hverandre. Når den russiske generalen hopper opp og ned, og sier «Er dere redde for å bli våte, kanskje?», minner det om et lite barn som ypper til bråk. Ord som «kauket» og «snerret» underbygger tanken om at dette er en krangel mellom to desperate mennesker. De er begge voksne, politiske figurer, men i denne samtalen minner de mer om små, egenrådige barn som krangler og truer med ordene «dere får ikke mer». Humoren ligger altså i at man spiller på ord og uttrykk som minner om samtaler man kan finne mellom små barn, og overfører dem til de voksne karakterene. Samtalen mellom de to karakterene kan gjøre at leseren får en overlegen følelse til dem, fordi de fremstår som barnslige og teite. Overlegen humor bygger ofte på at barn finner det morsomt når karakterer gjør eller sier ting de selv har vokst fra, og nå oppfatter som barnslig (Cross, 2011, s. 9). Samtalen i utdraget kan fungere som et eksempel på situasjoner barn kan kjenne seg igjen i, men har vokst fra, og dette skaper en humoristisk situasjon. Hvis barneleseren føler seg mer moden enn de voksne karakterene i boken, kan det skape et humoristisk innslag for barnet.

Ordkrigen kan også leses som et uttrykk for stereotypier, når norske Guri Hauk truer med å fjerne laks og brunost, matvarer som mange forbinder med Norge og som blir eksportert til utlandet. På russisk side truer de med å fjerne kaviar og russiske koner. Samtalen spiller altså på typiske stereotypier av hva de ulike landene er kjent for. Samtidig er samtalen så tåpelig fremstilt at det nesten fungerer som en parodi på stereotypier, hvor man gjør narr av både Norge og Russland.

Spørsmålet er om barn vil forstå stereotypiene, og humoren som utspiller seg, eller om den er mer rettet mot den voksne modell-leseren. Jeg tror ikke et barn i mellomtrinnsalderen vil ha de samme forutsetningene for å forstå humoren i denne

sekvensen som en voksen leser. Det er usannsynlig at et barn har nok kunnskap til å vite hvilke stereotypier Fatland spiller på, og at humoren treffer dem på samme måte som hos en voksenleser. Ommundsen stilte spørsmål ved om leseren må ha kjennskap til hva satiren er bygget på for å ha utbytte av den (2010, s. 194). Jeg vil hevde at samtalen mellom Hauk og den russiske generalen er et godt eksempel på at: ja, det må de. Samtidig har jeg beskrevet hvordan utdraget inneholder overlegen humor, som en barneleser kan ha utbytte av. Det er dermed elementer i utdraget som barneleseren kan forstå og finne morsomt, men også deler som er utilgjengelig for dem. Utdraget har dermed dobbelt adressat, som henvender seg til voksenleseren gjennom humorens kontekst, og til barneleseren gjennom overlegenhet, ordspill og språk.

3.4 Ulike samfunnsstemmer i klimadebatten gjennom stereotypier og karikaturer

Vinterkrigen tar opp spørsmål om klima og miljø på flere måter, og en av disse er gjennom ulike typer karakterer som blir tillagt ulike synspunkt og tankesett knyttet til klimakrisen. Karakterene bygger på stereotypier, og kan sies å representere ulike synspunkter i klimadebatten. I barnelitteraturen omtales karakterer som *typer*, som betyr at de blir tillagt noen stereotypiske egenskaper og fyller bestemte roller eller funksjoner i teksten (Michelsen, 2018, s. 73). Disse typene kan sies å representere noe eller noen, og blir presentert på en måte som gjør dem gjenkjennelige (Michelsen, 2018, s. 60). Karakterene i *Vinterkrigen* kan deles inn i tre ulike kategorier: 1) de som forstår alvor og bryr seg om fremtiden, 2) de som er likegyldige og 3) de som ikke tar klimakrisen på alvor, og bare bryr seg om egen, kortvarig fortjeneste. Hanna, bokens protagonist, og statsmeteorolog Hans W. Storm faller inn under den første kategorien, mens faren til Hanna kan plasseres i kategori to. I kategori tre finner vi karakterer som statsministeren, OL-minister Anders Rein og landbruksminister Lars Bukk.

Et eksempel på representasjon som vi finner tidlig i boken, er knyttet til kongefamilien og hvordan de tilpasser seg den nye varmen i Norge. Det blir beskrevet slik: «Så var det kongefamiliens tur: De ønsket å investere i klimaanlegg på Slottet. Flere politiske partier protesterte og mente at kongefamilien fikk åpne vinduene og spise middag ute i hagen, som alle oss andre» (Fatland, 2017, s. 18). I dette tilfellet kan kongefamilien fungere som en representant for de velstående gruppene i samfunnet, som har flere midler og muligheter enn «vanlige» mennesker. Kongefamilien er noe de aller fleste elever kjenner til og kan gjenkjenne i teksten, og er dermed et enkelt eksempel å bruke for å vise til noen med høyere status og midler i samfunnet enn folk flest. Humoren ligger i det faktum at kongefamilien, eller de velstående i samfunnet, ikke får det som de vil. Den første setningen skaper en oppgitt stemning over at kongefamilien ønsker å få en form for spesialbehandling, mens den siste setningen skaper en komisk avspenning, fordi kongefamilien ikke får det slik de vil. Avspenning bygger på nervøs energi som kommer til uttrykk gjennom ulovlige følelser eller tanker man har (Cross, 2011, s. 6). I dette tilfellet blir oppgittheten fra første setning erstattet med lettelse fra siste setning.

Humoren i utdraget stiller spørsmål ved om det er greit at mektige samfunnspersoner eller grupper kan få goder som ikke resten av befolkningen har mulighet til, fordi de har råd eller midler til det. Kongefamiliens ønske, samt politikernes protest, viser til en kritikk av mektige samfunnsgrupper oppførsel i møte med klimakrisen. Humoren gjør ikke at klimakrisen som fenomen påvirkes i en bestemt retning, men heller hvordan ulike samfunnsgrupper kan forholde seg til konsekvensene som kommer av klimakrisen.

Kongefamilien blir omtalt som «de», mens fortelleren inngår i et større fellesskap når det står «som alle oss andre». Dette skaper et skille mellom *dem* og *oss*, og gjør at leseren kan kjenne på en følelse av tilhørighet til *oss*. Følelser er en viktig del av avspenningsteorien, og blir dermed ekstra tydelig når man kan kjenne på en følelse av at kongefamilien blir behandlet likt som alle andre, altså *oss*. Det er også noe enkelt over at kongefamilien oppfordres til å spise middag ute i hagen, når de har et helt slott å boltre seg i, som kan skape et komisk bilde i hodet på leseren.

Noen av karakterene kan sies å være karikaturer av kjente personer eller grupper mennesker, og fungerer dermed som et samfunnskritisk element i teksten. Det er spesielt to karakterer og hva de kan sies å representere som jeg ønsker å trekke frem: Statsmeteorolog Hans W. Storm, som fremstilles som en gal realist, og landbruksminister og hotellkonge i Lyrdal, Lars Bukk, som blir portrettert som en maktsyk, pengegrisk mann. Jeg vil hevde at disse to karakterene er et uttrykk for - satt på spissen - to motpoler i klimadebatten - de som tror på og jobber for et mer bærekraftig samfunn, og de som ikke tar klimakrisen på alvor eller bryr seg om jordklodens fremtid.

Stereotypier i seg selv trenger ikke å inneholde humor, men det er måten stereotypiene presenteres på som gjør det morsomt. I *Vinterkrigens* tilfelle er det en kombinasjon av språket, karakterenes utsagn og holdninger, og illustrasjonene som gjør at de fremstår som humoristiske. Boken kombinerer høye former for humor, som parodier og stereotypier, med lave former for humor gjennom overdrevne karakterer som uttrykkes i illustrasjonene. Boken inneholder flere ulike stereotypier som jeg velger å ikke gå i dybden på i analysen, som stereotypier om Finnmark, Russland og svensker. Disse stereotypiene kan sies å skape en humoristisk stemning i boken som helhet, men har ingen betydning for hvordan klimakrisen fremstilles som sådan, og de vil dermed ikke vektlegges i denne oppgaven.

3.4.1 Den gale realisten

I populærkulturen møter vi ofte på flere ulike stereotypiske karakterer, og en av disse kan være den litt rare, tullete personen som prøver å advare andre om noe, men som ingen tar seriøst. I *Vinterkrigen* er det statsmeteorolog Hans W. Storm som blir tillagt denne rollen. Det første eksemplet jeg vil trekke frem, er hentet fra begynnelsen av boken, hvor Storm formidler værmeldingen på TV. Verbalteksten i utdraget strekker seg over to sider, og mellom de to sidene finner vi en illustrasjon av Storm som fyller en hel side.

Statsmeteorolog Hans W. Storm spaserte inn i TV-ruta. Norgeskartet var dekket av små, gule soler. «Klokken er ett minutt på tolv,» forkynte Storm med den karakteristiske, skarrende bassrøsten som han var blitt så kjent for. Han så gammel og sliten ut. I løpet av høsten var de mørke posene under øynene blitt så store at selve øynene var redusert til to smale streker. Håret var ikke lenger gråsprenget, men kritthvitt. «Menneskeheten står overfor sin største krise til dags dato,» fortsatte Storm og slo ut med hånden mot de gule solene. «Dette, mine damer og herrer, dette er ikke normalen.» «Og jeg som trodde dette skulle være værmeldingen,» kommenterte faren. «Hysj,» sa Hanna. «Jeg prøver faktisk å få med meg hva han sier.» «Vi må ikke sove!» tordnet Storm fra skjermen. Han løftet en knyttet neve mot kameraet for å understreke alvorret. «Himmel og hagl og ved alle barometre: Vi må våkne! Politikerne må våkne! Jorden er i ubalanse og vi er dens eneste redning!» manet han. Han kastet et raskt blikk på klokken, plukket frem en hvit klut fra jakkelommen og tørket bort svetteperlene fra pannen. «For øvrig er det meldt sol og varme temperaturer over hele landet i morgen. Som vanlig.» «Ja, og det var - øh - værmeldingen,» sa nyhetsankeren med et stivt smil.

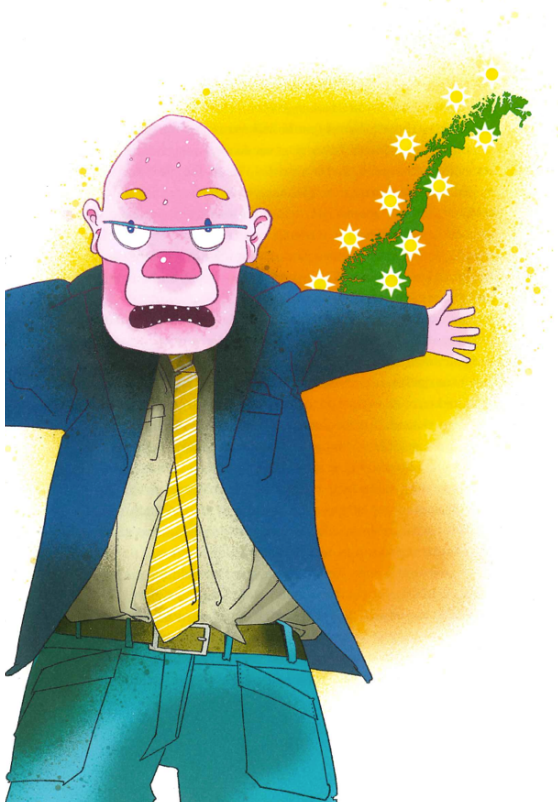
«Fint vær i morgen også, altså. Dagsrevyen er over for denne gang og det gjenstår bare for meg å ønske alle våre seere en riktig god fjerde søndag i advent» (Fatland, 2017, s. 19-21).

Faren til Hanna eller nyhetsankeren tar ikke Storm på alvor, mens det er Hanna som er interessert i å høre hva Storm formidler på værmeldingen. Faren til Hanna tar ikke Storms tirade seriøst, og nyhetsankeren virker stresset over hvordan Storm fremstår for TV-seerne og prøver å «redde inn» sendingen med å komme med en positiv, oppsummerende kommentar før hun avslutter Dagsrevyen. I sin tordentale sier Storm «Vi må ikke sove», som er en intertekstuell referanse til Arnulf Øverlands dikt «Du må ikke sove», som ble utgitt i 1937 som en advarsel til det nazistiske tankesettet som begynte å spre seg i Europa. Et viktig budskap i Øverlands dikt er at folk ikke må være likegyldige og passive til det som skjer rundt dem, og det samme budskapet prøver Storm å formidle på værmeldingen. Han kan dermed fungere som en stemme for de som mener at klima og miljø er vår tids største utfordring, og at vi alle må jobbe sammen nå, for å skape en bedre og sikker fremtid for de som kommer etter oss. Storms argumenter kan åpne for refleksjon og undring, og på den måten underbygge bokens dannelsespotensial.

Det er Hanna, altså barnet, som forstår alvoret i situasjonen, mens de voksne ikke bryr seg. Dette er et typisk trekk innenfor karnevalistisk barnelitteratur, hvor samfunnets normer og regler er snudd på hodet slik vi kjenner det, og barn blir fremstilt som sterke og uavhengige fra de voksne (Nikolajeva, 2017, s. 29-30). Dette kan også ses i sammenheng med Ommundsens syn på hvordan barnelitteraturen har endret seg, og hvordan barnet nå blir tillagt mer ansvar, mens de voksne blir fritatt for ansvar (2010, s. 55). Hanna fremstilles gjennom hele boken som en sterk og uredd jente, og sammen med Oscar må de to alene legge ut på den dramatiske reisen som tar dem til både Finnmark og Russland for å ødelegge apparatene og gjenopprette klimaet. På ferden prøver flere personer å motkjempe dem - alle disse er voksenpersoner. Det er altså barna som er heltene, mens de voksne prøver å ødelegge for dem.

Ifølge Tønnessen er det verbalteksten i illustrerte barnebøker som er det bærende mediet som forteller historien, mens illustrasjonene fungerer som et tillegg til skriften, som fremhever og belyser ulike deler av fortellingen (2018, s. 178). De fleste illustrasjonene i *Vinterkrigen* visualiserer ulike hendelser som kan sies å være sentrale for fortellingen, som illustrasjonen av Storm i forbindelse med værmeldingen. Dette gir oss et visuelt bilde av hvordan han ser ut, og utvider dermed verbaltekstens beskrivelse. Layouten gjør det tydelig at illustrasjonen viser Storm under værmeldingen, fordi illustrasjonen opptar en hel side mellom verbalteksten som skildrer værmeldingen. Han står ikledd dress, med åpne armer, og har et fortvilet ansiktsuttrykk. Ansiktet er rødsprengt, og han har flere svetteperler i ansiktet. I bakgrunnen ser man et kart av Norge, dekket av mange gule soler, som på en værmelding. Nodelman påpeker at bilder i multimodale tekster forteller noe mer enn bare verbalteksten kan fortelle på egen hånd. De gir leseren informasjon om hvordan objekter og karakterer ser ut og hvilke følelser som kommer til uttrykk i ulike situasjoner (2008, s. 11). Illustrasjonen skaper en visuell type humor, på grunn av Storms utseende, ansiktsuttrykk og kroppsspråk. Layouten gjør at illustrasjonen bryter av verbalteksten, og fordi illustrasjonen fremstiller Storm med rødsprengt ansikt og fortvilet kroppsspråk, kan det oppleves som en kontrast og avspenning til den mer alvorlige verbalteksten. Leseren forstår at Storm er fortvilet både

fra verbalteksten og illustrasjonen, men illustrasjonen skaper samtidig et humoristisk innslag som kan lette på stemningen.

Figur 2: illustrasjon på side 20.

I tillegg kan verbalteksten som beskriver Storm, og den tilhørende illustrasjonen, minne om en karikatur av den kjente statsmeteorologen Kristen Gislefoss, som var værmelder på NRK i perioden 1990-2021. Han blir beskrevet som en mann med «skarrende» røst, og med «kritthvitt» hår, som kan gi assosiasjoner til Gislefoss. I så fall er dette trolig humor rettet mot de voksne leserne, for det er trolig ikke mange av dagens barnelesere som vet hvem Gislefoss er, og dermed ikke forstår konteksten humoren bygger på. Denne referansen henvender seg heller til voksenleseren, og gjør dermed at illustrasjonen skaper dobbelt adressat i boken (Ommundsen, 2010, s. 38). Jeg vil likevel argumentere for at illustrasjonen i seg selv kan oppleves som humoristisk av barneleseren, på grunn av Storms utseende og kroppsspråk, og illustrasjonen har dermed elementer av humor som kan anerkjennes av både barne- og voksenleseren.

I bokens siste kapittel 17, *Russisk jul*, har julefreden senket seg etter at vinteren har kommet tilbake, takket være Hanna og Oscar. Der kan vi lese en oppdatering på hvordan det går med de ulike karakterene: Hanna, Oscar og faren til Hanna feirer jul sammen, Lars Bukk har rømt til Bahamas, Anders Rein gråter av glede når han får vite at OL i Tromsø skal gjennomføres, og i statsministerboligen nyter statsministeren livet. På TV-skjermen formidler Hans W. Storm værmeldingen igjen, der han sier:

«Selv om den akutte ekstremisituasjonen nå er over, så må ingen tro at vi er forskånet for klimaendringene,» buldret han. «De vil komme, like sikkert som sol etter regn. Eller som regn etter sol. Eller som torden etter lyn. Eller som ...» (Fatland, 2017, s. 175).

Som helhet har kapitlet flere morsomme innslag, som at statsministeren får fotmassasje av mannen sin og roser seg selv for hvordan hun håndterte ekstremisituasjonen, som er stikk i strid med hvordan hun og regjeringen burde håndtert krisen, eller at faren til Hanna svir ribba de skal spise til middag fordi han følger med på værmeldingen. Samtidig fungerer verbalteksten om Storm som et alvorlig innslag i kapitlet, hvor han igjen uttrykker bekymring over klimaendringene og fremtiden. Replikken hans refererer til ordtaket «Etter regn kommer sol», og fungerer som et ordspill på ordtaket når han repeterer seg selv i det uendelige, og trekker inn ulike typer vær fenomener. Eksemplet viser hvordan Storm nok en gang fremstilles som en realist som på nesten manisk vis snakker om klimaendringene til enhver tid, men til forskjell fra første eksempel er de fleste nå interessert i hva han har å si.

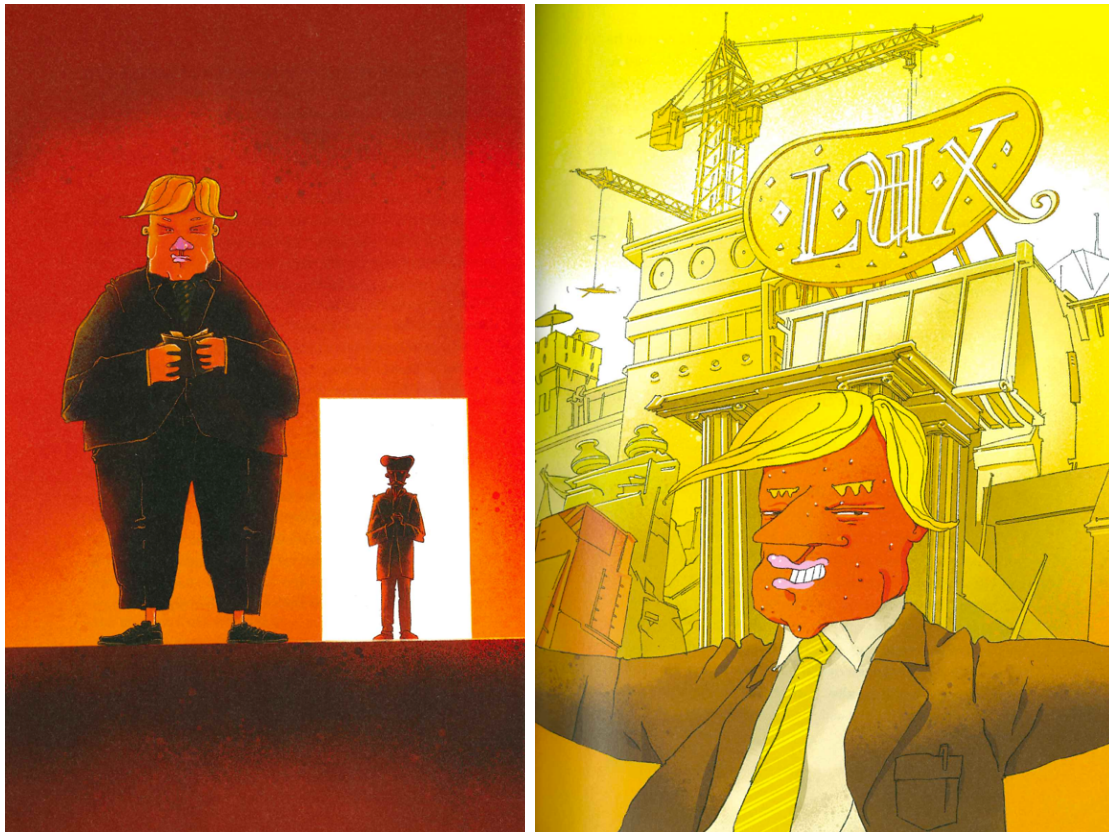
3.4.2 Den maktsyke mannen

Lars Bukk har en sentral rolle for handlingen i boken. Det er han som står i spissen for å prøve å motkjempe Hanna og Oscar, og han fungerer dermed som de to barnas fiende. I motsetning til Storm, Hanna og Oscar, kan ikke Bukk sies å være på lag med klima og miljø, men heller på lag med penger og makt.

Verbalteksten og illustrasjonene i *Vinterkrigen* er komplementerende, og sammen skaper de et godt bilde av hvordan Bukk ser ut og oppfører seg. Verbaltekstens sentrale rolle er å formidle karakterenes tale og tanker, mens illustrasjonene ofte formidler hvordan karakterene ser ut og hvilke relasjoner de har til andre karakterer (Christensen, 2018, s. 279). I verbalteksten beskrives Bukk som en mann med «pepperkakebrun» hudfarge, «griserosa tone» i ansiktet og en «rund og dvask» hake. Bukks varemerke er frisyren hans, nemlig «bolleklippen» (Fatland, 2017, s. 31-33). Boken inneholder også flere illustrasjoner av Bukk, som gir et visuelt bilde av hvordan han ser ut. I figur 3 og 4 kan Bukk sies å være en karikatur på tidligere president i USA, Donald Trump, med den oransje brunfargen og det gule håret som står ut til siden. I figur 3 kan Bukk også minne om Nord-Koreas leder Kim Jong-un, som fører et strengt regime i det nokså lukkede landet. Cross skriver at karikaturer ofte er veldig stereotypiske, og er en type humor som ikke krever så mye å forstå (2011, s. 11). Utseende til Bukk spiller nesten parodisk på den stereotypiske fremstillingen av Trump, og det virker som både Fatland og Renberg har blitt inspirert av de karakteristiske trekkene til den tidligere presidenten. Uten illustrasjonene er det ikke sikkert leseren hadde trukket linjer til Donald Trump eller Kim Jong-un på samme måte som man gjør når man ser illustrasjonene. De to kan sies å være representanter for maktsyke menn, noe vi gjennom hele *Vinterkrigen* får inntrykk av at Lars Bukk er.

Hvis barn skal forstå humoren er det en forutsetning at de kjenner til Trump fra før. *Vinterkrigen* ble utgitt i 2017, og på den tiden var Trump aktuell som president i USA, og dermed mye å se i mediebildet. Det er derfor grunn til å tro at de fleste barn hadde sett bilde av Trump, på en eller annen måte, og kunne gjenkjenne han i illustrasjonene i boken. Selv om Trump ikke er like aktuell i media i 2023 som han var i 2017, er han fremdeles et kjent fjes. De fleste av dagens barn vil nok mest sannsynlig ha kjennskap til hvem Trump er og hvordan han ser ut, og gjenkjenne hvem Lars Bukk ligner på. Uansett kan karikaturene skape en visuell humor som barn kan sette pris på og bli underholdt av, i tillegg til at de utvider verbalteksten og tilfører variasjon i teksten som helhet. Sammen

skaper verbalteksten og illustrasjonene et bilde av Bukk som en grisk og maktskyk hvit mann som er mest opptatt av å utvide eget maktimperium.

Figur 3: illustrasjon på side 34. Figur 4: illustrasjon på side 51.

I verbalteksten, i tilknytning til figur 3, finner vi et eksempel på Bukks store planer for Norges økonomiske fremtid, men også image. Vi skal bevege oss til begynnelsen av boken, hvor Hanna overhører en samtale mellom Bukk og en mystisk mann, som senere viser seg å være Mesteren, mannen bak apparatene som kontrollerer været.

«[...] Feilen med nordmenn flest er at de ikke tenker stort nok.» «Bare den som tenker stort, kan utrette store ting,» istemte den fremmede. «Ikke nok med at millioner av turister vil strømme til landet vårt, Norge vil bli en jordbruksstormakt,» kauket Bukk videre, enda ivrigere nå. «Når vi får pløyd opp Hardangervidda, er det ingen grenser for hva vi kan dyrke. Ingen kommer til å drikke fransk vin eller spise spanske appelsiner lenger. Folk kommer til å dra hit, til Hotell Solkysten, for å slikke norsk sol, spise norske appelsiner og drikke norsk vin. Look to Norway, sier jeg bare! Look to Norway!» Det klinket i glass. En av mennene rapte høyt (Fatland, 2017, s. 33).

Selv om Bukks planer vil styrke Norge økonomisk, vil det også få store konsekvenser for norsk natur og fauna. Det blir beskrevet at Bukk kauker og er ivrig, og det virker som han blir i fyr og flamme av å fortelle om hva han har planlagt. Når replikken hans i tillegg avsluttes med at han to ganger repeterer ordene «Look to Norway!» på engelsk, tegner det et bilde av Bukk som en nesten manisk mann. På den ene siden kan det virke skremmende at Bukk har så massive og ødeleggende planer, men på den andre siden fremstår situasjonen som komisk fordi planen om å pløye opp et så stort areal som Hardangervidda er helt usannsynlig. Utdraget avsluttes med at en av mennene raper, som defineres som skatologisk humor. Skatologisk humor er en form for lav, enkel

humor som gjerne knyttes til små barns kognitive nivå, men det er viktig å påpeke at eldre barn og voksne også kan finne slike enkle former for humor morsomt (Cross, 2011, s. 12). Det skaper også en morsom effekt at de to velklede mennene i dress, som fremstår som viktige maktpersoner, har en slik enkel og uhøflig kroppslig reaksjon.

Ut fra nærlesingen jeg har gjort av *Vinterkrigen*, har jeg vist hvordan samspeillet mellom humor og klima kommer til uttrykk i ulike eksempler. Som vi ser, oppstår humoren i flere ulike ting. Vi finner humor i språket gjennom satire, ordspill, sammenligninger og overdrivelse. Vi kan også lese om ulike tullete situasjoner som er nonsens-preget. I tillegg presenteres vi for flere ulike karakterer som ofte blir fremstilt på en humoristisk måte gjennom morsomme eller absurde utsagn og karikerte illustrasjoner. Disse eksemplene bruker humor på ulike måter, og har ulike funksjoner i boken. En av humorens funksjoner er å underbygge bokens norm, som kommer til uttrykk gjennom språklig humor som satire og sarkasme. Boken har også et tydelig kritisk potensial, og ved å vise flere stemmer i klimadebatten gjennom ulike karakterer og holdninger kan leseren få et innblikk i ulike meningsmotsetninger i klimadebatten. Humoren har også en annen, viktig funksjon, nemlig å lette på stemningen og fungere som et avbrekk til den noen ganger mer alvorstunge verbalteksten. Dette skjer ofte gjennom morsomme illustrasjoner. Analysen viser at humor er et komplekst og sammensatt fenomen, og at ulike humorteorier går på tvers av hverandre og finnes i ett og samme utdrag.

Jeg vil nå undersøke hvilken betydning funnene i analysen har i en litteraturdidaktisk sammenheng. Oppgavens problemstilling er følgende: «hvordan påvirker bruken av humor fremstillingen av klimakrisen i barneboken *Vinterkrigen*, og hvilket didaktisk potensial har det?» I analysen har jeg forsøkt å gi svar på problemstillingens første del, mens jeg i drøftingskapitlet vil forsøke å svare på problemstillingens andre del, ved å drøfte det didaktiske potensialet boken inviterer til, når humor og klima kombineres i barnelitteraturen.

4. Refleksjoner rundt *Vinterkrigens* didaktiske potensial

Bærekraftig utvikling er et stort og komplekst tema som angår oss alle.

Bærekraftdidaktikken har fått økt oppmerksomhet og plass i skolen, og handler om hvordan ulike fag i skolen underviser elevene i bærekraftige praksiser (Kvamme & Sæther, 2019, s. 29). Innføringen av bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen sender signaler om at barn og unge har en viktig stemme i samfunnet, og inviterer til at elevene skal utvikle engasjement og handlingskraft ved å møte temaet i ulike fag. I norskfaget kan bærekraftig utvikling fremmes på mange ulike måter, og skjønnlitteraturen har en viktig rolle i denne sammenhengen.

Litteraturredidaktikken tar utgangspunkt i tre spørsmål: *Hva skal vi lese? Hvordan skal vi lese? Hvorfor leser vi de tekstene vi gjør?* (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 134). Et spørsmål som oppstår i forbindelse med denne masteroppgaven er: *Hvorfor skal vi lese skjønnlitterær klimalitteratur som bruker humor til å formidle klimakrisen?*

Førsteamanuensis Kari Anne Rødnes mener at skjønnlitteraturen er viktig i bærekraftdidaktikken fordi tekster kan engasjere elevene og hjelpe dem «til å se større sammenhenger og andre virkeligheter, og dermed bidra til å utvikle dypere forståelse av for eksempel klimaproblematikk» (Rødnes, 2019, s. 63). Klimalitteratur som på ulike måter presenterer spørsmål om klima og miljø kan dermed være en engasjerende og spennende måte for elevene å jobbe med temaet bærekraftig utvikling på.

«Humor kjem ein heldigvis ikkje utanom i barnelitteraturen», skriver professor i litteratur Svein Slettan når han undersøker litterær komikk i noen utvalgte barnebøker. Slettan mener at humoristisk barnelitteratur kan invitere til litterær danning, og «bidra til personleg mogning, sjølvstendig tenking og kritisk sans» (Slettan, 2020, s. 57). Humor er en unik måte å presentere ulike tema på i barnelitteraturen, og i kombinasjon med klimakrisen gir det leseren mulighet til å forestille seg et klimapåvirket samfunn på en ny og spennende måte. Det unike med *Vinterkrigen* er hvordan klimakrisen fortelles gjennom en humoristisk form, hvor klimaforandringer blir presentert på en morsom måte, og autoritære figurer blir gjort narr av. Dette inviterer til mange didaktiske muligheter for norsklæreren. I henhold til problemstillingen min vil jeg nå undersøke noen didaktiske muligheter humoren i *Vinterkrigen* inviterer til, og hvordan humoren kan utvikle elevene til å bli reflekterte, kritiske og aktive medborgere.

4.1 Å bruke humor for å håndtere inntrykkene av klimakrisen i skjønnlitteraturen

Innledningsvis ble det slått fast at det har skjedd en utvikling i barnelitteraturen, hvor mer alvorlige og sammensatte tema nå presenteres for barn og unge. Selv om barnelitteraturen har utviklet seg de siste tiårene, er det fremdeles vanlig at barnelitteraturen har en lykkelig slutt (Larsen, 2018, s. 149). Tendensen til håp er en grunnholdning i norsk barne- og ungdomslitteratur som ikke ser ut til å forsvinne (Ommundsen, 2010, s. 142). Goga mener at det er en utbredt holdning innenfor den barnelitterære sjangeren at litteraturen barn møter, ikke skal virke så alvorlig eller skremmende at barn blir redd og bekymret for sin egen eksistens og fremtid. Barnelitteraturen skal altså ikke «ta håpet fra leseren» (Goga, 2021a, s. 7). Denne rådende holdningen blir ofte knyttet til den danske filosofen K. E. Løgstrup og hans artikkel om moral og barnelitteratur fra 1969 (Goga, 2021a, s. 10).

Løgstrup mener at en voksenleser vil identifisere seg med skjønnlitteraturens innhold, men også forstå at fortellingen ikke er ekte, og på den måten ta avstand fra innholdet. Han argumenterer for at et barn ikke har de samme forutsetningene for å klare å ta avstand til teksten som en voksen, men at de i større grad vil identifisere seg med karakterene og teksten. Derfor mener Løgstrup at forfattere av barnelitteratur har et særlig etisk og pedagogisk ansvar over hva de formidler til barn (1974, s. 18). Løgstrup mener altså at barnelitteraturen ikke må belaste barnet, men ende i en lykkelig slutt og ikke ta motet fra leseren (1974, s. 19).

Jeg vil argumentere for at humoren i *Vinterkrigen* fungerer som et middel for å formidle håp og gjøre inntrykkene av klimakrisen i skjønnlitteraturen mer håndterbart for den unge barneleseren. I analysen pekte jeg på hvordan *Vinterkrigen* fremstiller en humoristisk klimapåvirket fremtid gjennom språk og illustrasjoner. Illustrasjonene og den klimapåvirkede fremtiden som skildres har ikke et alvorlig preg over seg, men heller en humoristisk, lett tone. Humoren gjør at eksemplene virker lettere, men viser også til en klimapåvirket fremtid hvor Fatland og Renberg har tatt vekk de alvorlige elementene og satt en humoristisk vinkling på det. Rødnes skriver at en viktig funksjon ved skjønnlitterære tekster er at de gir rom for distansering fra det man leser, fordi tekster som ikke skildrer virkeligheten gir leseren mulighet til å forholde seg mer objektivt og analytisk til fremstillingen (2019, s. 63). Å bruke fantasi i barnelitteraturen gjør at man kan behandle viktige psykologiske, etiske og eksistensielle spørsmål og samtidig skape distanse til temaet når det skildres i et fantastisk univers (Guanio-Uluru, 2018, s. 112).

*Vinterkrigen*s fremstilling av den klimapåvirkede fremtiden skildrer ikke virkeligheten, men har en karnevalistisk stil som snur opp ned på klimaet. Boken forteller om barn som går på skøyter i Hellas, aker på snø i ørkenen og om nordmenn som reiser til syden for å feire hvit jul. De surrealistiske situasjonene som det fortelles om i *Vinterkrigen*, er med på å skape distanse til den reelle klimakrisen og alle dens alvorlige konsekvenser ved å formidle nonsens-pregede konsekvenser som fungerer som en morsom beskrivelse av hvordan samfunnet tilpasser seg det nye klimaet i universet *Vinterkrigen* foregår i. Jeg vil dermed påstå at de humoristiske eksemplene gjør inntrykkene av klimaendringene i *Vinterkrigen* lettere å håndtere. Det er lov å le eller finne det morsomt at barn går på skøyter i Hellas, eller at en dromedar er misfornøyd med å ha snø på pukkelen. Jeg vil hevde at disse elementene hvor en surrealistisk og absurd klimapåvirket fremtid skildres, letter på stemningen i boken som helhet. Samtidig kan denne fremstillingen åpne for at elevene kan reflektere over hva disse scenarioene hadde betydd i den virkelige verden, uten at det blir for alvorstungt. Den klimapåvirkede fremtiden tar dermed ikke håpet fra leseren ved å skildre dramatiske og skumle konsekvenser av klimaendringene, men bidrar heller til å gjøre konsekvensene av klimakrisen enklere å håndtere, og inviterer til at det er lov å le av noe som egentlig er alvorlig.

Den økte oppmerksomheten rundt klimaendringer og faretruende konsekvenser for samfunnet og jordkloden har ført til bekymring hos flere. I den forbindelse gjør begrepene *økoangst* og *klimaangst* seg gjeldende, som handler om at man opplever stress og bekymring på grunn av klimaendringer (Øvreberg, 2021). Litteraturvitere Per Esben Myren-Svelstad og Tom Steffensen mener at klimaangst kan gjøre det vanskelig å undervise i bærekraftig utvikling. «Lærere må håndtere at elevene har disse følelsene, og balansere dem opp mot det pedagogiske målet om å skape håp» (Myren-Svelstad & Steffensen, 2023, s. 1). Som jeg har argumentert for, gjør humoren i *Vinterkrigen* at klimakrisen blir presentert på en morsom og lett måte, og skaper et avbrekk og gir rom

for en pustepause til den noen ganger alvorstunge verbalteksten og normen som uttrykkes. I en norskfaglig bærekraftdidaktisk kontekst kan *Vinterkrigen* dermed brukes for å snakke om klimakrisen uten at elevene sitter igjen med en følelse av håpløshet.

I analysen har jeg argumentert for at karakterene Hanna og statsmeteorolog Hans W. Storm er de eneste som tar klimaendringene på alvor. Leseren får et innblikk i deres bekymringer gjennom språk og situasjoner. Hanna funderer blant annet over hvordan fremtiden til hun og andre barn kommer til å bli på grunn av forurensning og overforbruk til tidligere generasjoner, mens Storm uttrykker bekymring over samfunnets passive holdning til klimaendringene. Samtidig inneholder disse eksemplene et humoristisk språk og illustrasjoner som gjør at situasjonene som helhet kan oppfattes som morsom, og indikerer at det er lov å le midt i all elendigheten menneskeheten står ovenfor. Sammen er humoren i verbalteksten og illustrasjonen med på å gjøre alvoret i verbalteksten enklere å lese om, og på den måten får humoren en moralsk funksjon som er med på å gjøre det alvorlig inntrykket om klimakrisen og dens konsekvenser mindre skremmende for barneleseren, noe som kan dempe klimaangst eller vanskelige følelser knyttet til det å lese om klimaendringer.

Vinterkrigen ender med en lykkelig slutt, hvor de to barna klarer å gjennomføre oppdraget de har reist ut på, og klimaet blir normalt igjen – vinteren har vendt tilbake til Norge og resten av Nord-Europa i desember. *Vinterkrigen* kan dermed leses som en form for ønsketenkning: et menneskeskapt apparat kontrollerer været, og det finnes dermed en maskin man «enkelt» kan skru av eller på for å stoppe klimaendringene som skjer i boken. Hvis det hadde vært så enkelt å stoppe klimaendringene i den virkelig verden, hadde det trolig ikke vært like stor grunn til bekymring over klimakrisens konsekvenser. Myren-Svelstad og Steffensen påpeker hvordan bærekraft er en kompleks problemstilling, fordi vi ikke ser resultatene av klimaendringene med én gang (2023, s. 1). Når resultatene ikke er direkte synlig for oss innen kort tid, kan det være vanskelig å forholde seg til de langsomme konsekvensene og forstå hva de innebærer. Apparatet som kontrollerer været i *Vinterkrigen* er en måte å forenkle en veldig kompleks problemstilling om klimaendringer på, ved å vise hurtige konsekvenser av klimaendringene i form av et klima som er snudd på hodet fra slik vi kjenner det. Dette kan gjøre det lettere for barn å forstå noen av klimaendringenes konsekvenser, ved at de kan knytte klimaendringene opp mot det som eksplisitt uttrykkes i teksten.

Selv om *Vinterkrigen* ender godt og den akutte klimakrisen blir avverget, er det spesielt et utsagn i bokens siste kapittel som indikerer at klimakrisen fortsatt er en reel fare. Det er karakteren Hans W. Storm som sier: ««Selv om den akutte ekstremisituasjonen nå er over, så må ingen tro at vi er forskånet for klimaendringene» [...] «De vil komme, like sikkert som sol etter regn. Eller som regn etter sol. Eller som torden etter lyn. Eller som ...»» (Fatland, 2017, s. 175). Jeg vil argumentere for at dette utfordrer holdningen om å indikere håp i barnelitteraturen, fordi replikken tilsier at klimaendringer fremdeles er et utbredt problem som samfunnet ikke kan unnsnippe. At denne replikken leses i bokens siste kapittel, etter at Hanna og Oscar har klart å ødelegge apparatene og gjenopprette klimaet, gjør at budskapet om at klimaendringene fremdeles er en reell fare kan overføres til det virkelige samfunnet vi lever i, fordi det urealistiske apparatet ikke lenger eksisterer. Utsagnet antyder at klimakrisen fremdeles er et faretruende problem, og at ingen slipper unna konsekvensene som vil komme av klimaendringene. Analysen viser at resten av utsagnet til Storm inneholder humor, noe som gjør at utsagnet avslutter med en humoristisk og lettende tone. Det tar dermed vekk noe av alvoret i den første

replikken til Storm, og kan gjøre at barneleseren sitter igjen med et litt lettere sinn enn hvis humoren ikke hadde vært til stede.

En av humorens funksjoner er altså å dempe den bekymringsfulle stemningen som ligger bak budskapet i noen av tekstutdragene, spesielt knyttet til eksemplene hvor Hanna og Storm uttrykker bekymring rundt klimakrisen. Dette kan gjøre at barneleseren ikke blir skremt eller bekymret over sin egen oppvekst og fremtid. Samtidig vil jeg påstå at humoren ikke kommer i veien for det alvorlige budskapet i utdragene, men heller underbygger en lettere stemning i teksten som helhet. Humoren viser også til mer urealistiske og absurde situasjoner som åpner for at det er lov å more seg over klimaendringenes konsekvenser, fordi eksemplene i boken virker uskyldige. Det blir heller ikke beskrevet noe om hvilke negative konsekvenser klimaendringene kan få for barna i Hellas eller dromedaren i det snødekte landskapet, og det uttrykkes dermed ingen fremtidsuro knyttet til disse eksemplene. Jeg mener derfor at humorens funksjon i disse sammenhengene er med på å ikke ta håpet fra leseren. Den humoristiske fremstillingen av klimakrisen underbygger bokens kritiske og imaginative potensial, og inviterer leseren til å ta klimakrisen på alvor, men samtidig more seg i alvoret.

4.2 Humorens potensial til å utvikle kritisk tenkning hos elevene

Humor kan få oss til å forstå ting fra nye perspektiver, ved å latterliggjøre og gjøre narr av kjente oppfatninger, mennesker eller samfunnsgrupper. Som nevnt mener Slettan at humoristisk barnelitteratur har potensial til å utvikle selvstendig og kritisk tenkning (2020, s. 57).

Humoristisk litteratur, med sine overraskende normavvik, karnevalske overdrivingar og ironiske parodiar, kan sjåast som ei stadig insistering på at *ting kunne vore annleis*, eller *ting kunne sett annleis ut*, når ein ser dei ifrå ein annan stad eller mot ein annan bakgrunn (Slettan, 2020, s. 74-75).

Humoren kan altså utfordre kjente samfunnsstrukturer ved å skildre en annerledes virkelighet eller overdrive kjente samfunnsmønstre, som gjør at leseren kan se verden med nye øyne. Da kan man oppdage nye måter å forstå ting på, som gjør at det er lettere å reflektere og tenke kritisk enn hvis man ikke fikk tilgang til nye perspektiver. En viktig forutsetning for å forstå humorens formål og funksjon er evnen til å kunne forholde seg kritisk til hva man leser, nemlig *kritisk literacy*. Kritisk literacy handler om å være kritisk til hva ulike tekster formidler, og hvilket virkelighetsbilde som kommer til syne gjennom språket og teksten (Blikstad-Balas, 2016, s. 29).

Jeg har allerede pekt på hvordan humoren fungerer som et avbrekk i møte med alvoret i klimakrisen, spesielt knyttet til når Hanna og Storm uttrykker bekymring for fremtiden. Jeg vil også hevde at disse eksemplene kan være med på å utvikle elevenes kritiske tenkning. Hannas tankerekke kan leses som kritikk av det vestlige samfunnets handlingsmønstre, og hvilke konsekvenser det har fått og vil få, verden over. Den humoristiske sammenligningen og sarkasmen gjør at elevene kan forstå Vestens handlinger på en ny og annerledes måte enn gjennom kunnskapsfakta. Det kan åpne for refleksjon og forståelse for hvordan klimaendringene påvirkes av menneskeheten, og hva vi kan gjøre for å forhindre at klimaendringene utvikler seg enda mer.

Vinterkrigen foregår i et low fantasy univers, hvor handlingen er lagt til Norge og Russland. Det er med andre ord ingen fiktiv, nyskapende verden Fatland har skapt, og

hun holder seg til realistiske elementer og steder når hun skildrer tid og sted. Det kan gjøre at bekymringen til Hanna og Storm kan virke mer reelle og gjøre at elevene lettere kan knytte problemene til det virkelige samfunnet. I en didaktisk kontekst kan Hanna og Storms utsagn åpne for refleksjon over hvordan samfunnet og menneskeheten håndterer klimakrisen. Hvorfor sammenligner Hanna samfunnets forurensning og overforbruk med en fest som både fattige og rike barn må betale prisen for? Hva mener Storm med at «vi må våkne»? Man kan også diskutere hva Storm mener med at vi ikke er «forskånet for klimaendringene». Spørsmål som dette kan åpne for refleksjon og undring hos elevene.

Parodien og karikaturen av tidligere president Donald Trump fungerer også som et samfunnskritisk element i boken. Man kan trekke paralleller mellom Lars Bukk og hans syn på klimakrisen, og hvordan Donald Trumps syn på klimakrisen har blitt skrevet om i media². I klasserommet kan elevene reflektere over hvorfor Fatland og Renberg har valgt å parodierte akkurat Donald Trump i karakteren Lars Bukk, og hvilken effekt det gir. Jeg vil påstå at parodien av Trump er med på å trekke klimaendringene i boken ut i det virkelige samfunnet, og gjør at elevene har noe håndfast å se til. En forutsetning for at elevene skal forstå linjene mellom Bukk, Trump og klimakrisen er at de har kjennskap til Trumps meninger, noe læreren kan legge til rette for i en didaktisk sammenheng.

I analysen pekte jeg på hvordan den høye humorformen satire er gjennomgående for hele boken, hvor de voksne karakterene blir latterliggjort for deres manglende forståelse av alvoret i klimakrisen. Goodbody og Johns-Putra skriver at satire i romaner ofte har en rolle i å avsløre hvordan det moderne samfunnet svikter i å håndtere klima- og miljøspørsmål, blant annet gjennom å latterliggjøre hvordan samfunnet behandler spørsmål om klima og miljø (2019, s. 13). Satirens funksjon er dermed å kritisere samfunnets håndtering av klimakrisen. Funnene i analysen viser at satiren i *Vinterkrigen* kritiserer hvordan ulike samfunnsgrupper forholder seg til klimakrisen som fremstilles i boken. De rike og mektige representeres gjennom kongefamilien og politikerne, og kritiseres for deres holdninger og handlinger i møte med klimaendringene. Karakterer som Anders Rein og Lars Bukk representerer både politiske figurer, men også enkeltindivider som fungerer som en stemme for de i klimadebatten som ikke tenker på klimakrisens konsekvenser. Karakteren Hans W. Storm representerer de som står på den andre siden av klimadebatten, og faktisk tar klimaendringene og dens konsekvenser på alvor. I tillegg kritiseres samfunnet som helhet når ingen av de andre voksenkarakterene tar Storms bekymring eller utsagn seriøst, men avfeier han og hans meninger som tullete vås. Satiren rammer altså flere ulike stemmer i klimadebatten, men i hovedsak latterliggjøres de som ikke tar klimakrisen på alvor. Satire bruker latter som et våpen i å formidle sitt budskap (Abrams & Harpham, 2012, s. 353). Det betyr at satirens kritiske funksjon ikke nødvendigvis formidles eksplisitt i teksten, men at det er opp til leseren å tolke og forstå den kritiske funksjonen til satiren.

I en didaktisk sammenheng kan satiren i *Vinterkrigen* gi elevene mulighet til å reflektere over hvordan ulike samfunnsgrupper eller personers holdninger i klima- og miljøspørsmål påvirker samfunnet vi lever i. At politikerne ikke tar klimakrisen på alvor, og ikke gjør noe med problemet, kan synliggjøre samfunnsrelevante problemstillinger og spørsmål om hvordan den norske eller andre lands regjeringer og politikere forholder seg til klima- og miljøspørsmål. Når enkeltindivider som Anders Rein «driter i barna og barnebarna»,

² Se for eksempel artikkel om klimatiltak Trump har reversert som president: Krekling, D. V. (2020, 17. juli). Kutter og reverserer 100 klima- og miljøtiltak. NRK.

og Lars Bukk vil gjøre drastiske naturendringer på norsk fauna for pengenes skyld og ikke tenker på de langvarige konsekvensene, kan det få elevene til å reflektere over hvilke konsekvenser slike holdninger kan ha for samfunnet og jordkloden. Det underbygger også bokens kritiske potensial. Klimalitteratur formidler ofte en implisitt advarsel om hvordan fremtiden kan bli hvis samfunnet ikke gjør endringer (Andersen, 2014, s. 110). *Vinterkrigens* skildring av klimaet generelt som er snudd på hodet, og de ulike karakterenes skumle holdninger til klimaendringene, skaper en forestilling om et mulig fremtidsscenario som samtidig inneholder biter av sannhet. Det gjøre stadig nye inngrep i naturen for å bygge nye veier og bygninger, og det finnes klimafornektere som ikke tror på global oppvarming. Mange av elementene i *Vinterkrigen* er altså ikke langt fra sannheten.

I analysen argumenterte jeg for at ulike stemmer i klimadebatten kommer til syne gjennom ulike karakterer, og trakk frem Hans W. Storm og Lars Bukk som to motpoler i klimadebatten. Dette gjør at leseren inviteres til å reflektere over ulike synspunkter og meninger i klimadebatten. I norskfaget handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling blant annet om at elevene skal møte og forstå meningsmotsetninger og interessekonflikter knyttet til klimadebatten (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 4). De ulike stemmene som kommer til syne gjennom ulike karakterer åpner for at elevene kan forstå ulike sider ved klimadebatten, og hvorfor mennesker kan være uenige om hva de tenker er viktig. At ulike stemmer og sider i klimadebatten synliggjøres, gjør også at elevene får tilgang til flere meninger, og kan tenke selvstendig rundt holdningene som dukker opp i boken. Boken kritiserer i hovedsak de som ikke tar klimakrisen på alvor, men Hans W. Storm blir også latterliggjort gjennom karikatur og språk. I analysen har jeg valgt å navngi karakteren hans som «den gale realisten», og analysen viser hvordan han representerer klimaforkjempere. Dermed åpner boken for at leseren selv kan ta stilling til hvilke synspunkter de er mest enig i - er det viktigst å tenke på seg selv og livet her og nå, eller bør man også tenke på de neste generasjonene som kommer etter oss? Her ligger det også noen etiske perspektiver om rett og galt som inviterer til refleksjon og diskusjon, noe man kan utnytte i en klasseromskontekst.

Boken forteller ikke noe om hva barn bør eller kan gjøre for å bli mer bærekraftig, men retter heller kritikk mot de med mest makt i samfunnet – de voksne. På den måten inviterer boken til at barneleseren skal tenke kritisk om de voksnes håndtering av klimakrisen, og stille dem til ansvar for manglende håndteringsevne. I sin undersøkelse av hvordan bokmeldere og formidlere vurderer oppfordringer til handling i sakprosa for barn om miljø- og klimaspørsmål, fant Goga at:

De voksne leserne er positive til at barn oppfordres til et tydeligere aktørskap, så lenge det gjelder hverdagsnære problemstillinger knyttet til miljø og klima. I mindre grad gjøres det koblinger til voksnes aktørskap, eller til hvordan tydeligere aktørskap for barn også kan få konsekvenser for voksne (Goga, 2021a, s. 10).

Jeg vil hevde at *Vinterkrigen* legger til rette for at barn skal forstå og tenke over de voksnes aktørskap i en bærekraftig kontekst, og stille seg kritisk til samfunnets bærekraftige praksiser. Ved å utfordre samfunnets bærekraftige praksiser, kan elevene få tenke fritt rundt disse praksisene, og om de fungerer på en tilstrekkelig måte eller ikke. Slettan påpeker at humoren ofte leker med det alvorlige, og at den frie humoren er viktig for å ha en kritisk holdning til ting (2020, s. 74). Gjennom språket og illustrasjoner blir politikerne og de voksne karakterene gjort narr av, noe som gir barneleseren lov til å

tenke annerledes om autoritære maktpersoner, og det kan utfordre deres syn på samfunnets normer og regler.

Den satiriske og nedlatende humoren rettet mot de voksne karakterene i boken er også med på å underbygge bokens norm om at det er barna som tar klimakrisen på alvor, og fremmer på den måten at barn er viktige aktører i klimadebatten. Det er de to barna Hanna og Oscar som legger ut på en reise for å stoppe klimaendringene. I barnelitteraturen er det vanlig at barn er hovedpersonene og at de er frigjort fra de voksnes beskyttelse (Nikolajeva, 2017, s. 29-30). I *Vinterkrigen* sender dette ut signaler om at det er barn som er de viktige aktørene i å redde verden fra klimakrisen, noe som kan oppleves som ambivalent i lys av klimakrisen. På den ene siden kan det være problematisk at det fremmes et budskap om at barn har ansvar for å redde verden, fordi de voksne ikke evner å handle eller bry seg om fremtiden. At Hanna og Oscar må handle alene, og møter motstand fra ulike voksenkarakterer, kan forstås som en allegori på at det er dagens barn og unge som må leve i klimakrisens konsekvenser som følger av den voksne generasjonens handlinger. Det kan også legge et press på barn som allerede sliter med klimaangst eller vanskelige følelser og bekymringer knyttet til klimakrisen. På den andre siden er det viktig at barnelitteraturen viser at barns stemme har betydning, og at barn kan gjøre en endring. Ifølge Massey og Bradford har klimalitteratur for barn potensiale til å gjøre leseren til aktive økoborgere:

Literature does not merely reflect what happens in local and global settings, but persuasively constructs settings and environmental events in order to socialize children into ways of being and behaving. [...] In this way children's literature responds to environmental issues and attempts to enlist readers in taking action, encouraging them to reflect on the world as it is, and to imagine future scenarios if environmental degradation proceeds unabated (Massey & Bradford, 2011, s. 110).

Når *Vinterkrigen* skildrer to barns kamp i å redde klimaet og verden fra onde planer, viser det at barns handlinger er viktige i det store bildet. Boken tegner et bilde av politikerne som bare tenker på penger og profitt, og maktpersoner som er mer opptatt av hvordan de kan utnytte jordens ressurser her og nå, i stedet for å tenke på de neste generasjonenes levevilkår. I en bærekraftdidaktisk kontekst kan Hanna og Oscars handlinger være et eksempel på barns muligheter – ikke det faktum at de kjører firhjulinger over Finnmarksvidda eller er blindpassasjerer på et tog til Russland, men det faktum at de tenker selvstendig mens voksne bare følger strømmen, eller står opp for seg selv og sine egne verdier i møte med samfunnets pålagte normer og regler.

I begynnelsen av drøftingen stilte jeg spørsmålet om hvorfor vi skal lese skjønnlitterær klimalitteratur som bruker humor for å formidle klimakrisen. Jeg har belyst og diskutert hvordan humor kan være et formålstjenlig virkemiddel for å formidle klimakrisen for barn og unge, og hvilke muligheter humoristisk skjønnlitteratur kan ha i bærekraftdidaktikken. For det første har skjønnlitteraturen en unik mulighet til å påvirke leserens følelser, noe som kan gjøre at elevene utvikler empati og engasjement for bærekraftig utvikling (Samoilow & Myren-Svelstad, 2020, s. 134). Dermed er det viktig at elevene møter et variert tekstutvalg i klasserommet, som gjør at de får innsikt i klimakrisen fra ulike perspektiver. For det andre kan klimalitteratur oppfordre til handling og skape aktive økoborgere som reflekterer og tenker kritisk om ulike bærekraftige samfunnsspørsmål (Massey & Bradford, 2011, s. 110). Klimalitteraturen har altså et dannelsespotensial som kan oppøve elevene i å tenke selvstendig og kritisk, og reflektere over hvordan vi behandler naturen og miljøet. For det tredje kan humor være et hensiktsmessig

virkemiddel å bruke i møte med klimakrisen. Humor kan bidra til å gjøre inntrykkene av komplekse tema håndterlig for barnet (Mallan, 1993, s. 20). På den måten kan humor dempe vanskelige følelser eller klimaangst som elevene kan kjenne på i forbindelse med klimakrisen. I tillegg kan humor brukes for å fortelle ting på en ny og annerledes måte, og dermed vise at samfunnet kunne sett annerledes ut (Slettan, 2020, s. 75). Det gjør at elevene kan forestille seg alternative samfunnsmodeller og ulike konsekvenser av klimaendringer, både på mikro- og makronivå.

Som jeg har analysert og drøftet i denne masteroppgaven har *Vinterkrigen* potensiale til å jobbe med klima på ulike måter i klasserommet. Boken skildrer flere eksempler på en humoristisk klimapåvirket fremtid, som skaper rom for distanse når klimaendringene blir skildret på en absurd måte, uten for mye alvor. Dette inviterer til at man kan le av hvordan en fremtidig klimapåvirket fremtid kan se ut, og kan gjøre inntrykkene av klimakrisen lettere å håndtere. Den humoristiske tilnærmingen til klimaendringene kan også dempe klimaangst eller vanskelige følelser elevene muligens kjenner på når alvorlige tema som klimakrisen tas opp. På den måten tar ikke boken håpet fra leseren, men viser at man kan ha en humoristisk tilnærming til global oppvarming og klimakrisen. Humoristisk språk, morsomme situasjoner og tullete karakterer fungerer som et avbrekk til alvoret som formidles, og gjør stemningen lettere i boken som helhet. Humoren i boken gir også mulighet til å tenke kritisk over ulike samfunnsspørsmål. De ulike stemmene i klimadebatten åpner for refleksjon og selvstendig tenkning om politiske, kulturelle, økonomiske og etiske spørsmål. Boken stiller også spørsmål ved hvem som har ansvar for å gjøre bærekraftige endringer i samfunnet, og fremmer hvor viktig det er å ta bærekraftige valg for de neste generasjonenes fremtid.

5. Oppsummering og veien videre

Motivasjonen for denne masteroppgaven bunner i den økte oppmerksomheten klima og miljø har fått i samfunnsbildet de siste tiårene, og hvordan dette reflekteres i barnelitteraturen. Som jeg nevnte innledningsvis inspirerte Marianne Røskelands artikkel *Humor og engasjement i miljøorientert barnelitteratur* (2021a) meg til å gå i dybden på tematikken om klimakrisen i kombinasjon med humor. Ved å analysere *Vinterkrigen* har jeg undersøkt hvordan humoren påvirker fremstillingen av klimakrisen. Funnene viser at boken bruker ulike humorgrep i både språk, karakterer, situasjoner og illustrasjoner for å formidle klimakrisen på en humoristisk måte. Boken har en karnevalistisk stil hvor klimaet er snudd på hodet fra slik vi kjenner det, og barna er frigjort fra voksne rammer og må redde verden på egen hånd. Konsekvensene av klimaendringene skildres på en humoristisk måte ved å beskrive og illustrere urealistiske situasjoner som oppfattes som morsom. Boken bruker også humor for å rette kritikk mot mektige samfunns personer og -grupper, blant annet gjennom satire og ordspill. Humoren fungerer ofte som et avbrekk til den noen ganger mer alvorstunge verbalteksten, og gir dermed mulighet for å more seg i møte med det alvorlige og seriøse. Som jeg har pekt på i analysen, har noen av eksemplene jeg trekker frem dobbelt adressat. Dette betyr at konteksten humoren bygger på kan være utilgjengelig for barneleseren, og de vil sannsynligvis ikke forstå humorens utgangspunkt. Samtidig har jeg argumentert for at eksemplene inneholder humor gjennom språk, situasjoner og illustrasjoner som kan underholde barnet, og som barnet dermed kan forstå og sette pris på. Bokens norm kommer også tydelig frem gjennom humoren: de voksne karakterene fremstilles som uansvarlige og barnslige gjennom språk og situasjoner, noe som underbygger tanken om at det er barna som tar klimakrisen på alvor.

I en bærekraftdidaktisk kontekst har *Vinterkrigen* flere muligheter som kan utnyttes i klasserommet. I drøftingen har jeg diskutert hvordan humoren kan bidra til å håndtere inntrykkene av klimakrisen for elevene. Mange barn og unge kan oppleve vanskelige følelser knyttet til klimakrisen, såkalt *klimaangst*. Humor kan dermed gjøre det lettere å bearbeide inntrykkene man får av å lese om klimaendringer, og dermed skape distanse til temaet. Dette er med på å underbygge synet om at barnelitteraturen skal formidle håp til den unge barneleseren. Jeg har også drøftet hvordan boken inviterer til kritisk tenkning, ved å vise at samfunnsstrukturer på ulike nivå kunne vært annerledes og skissere hvordan samfunnet tilpasser seg en klimapåvirket fremtid. Elevene kan også lære å forstå andres meninger og tenke selvstendig rundt spørsmål om klima og miljø gjennom de ulike stemmene i klimadebatten som kommer til syne i ulike karakterer i boken.

Dette forskningsprosjektet har styrket min kompetanse om hvordan skjønnlitterære tekster kan utvikle elevenes bærekraftige utvikling, og hvorfor tekster med en humoristisk form kan være hensiktsmessig å anvende i møte med komplekse tema. Videre hadde det vært interessant å ta *Vinterkrigen* med inn i klasserommet, og undersøkt om boken faktisk gjør det lettere for elever å håndtere inntrykkene av klimakrisen, og om boken inviterer til refleksjon og kritisk tenkning. Spørsmål om klima og miljø bør presenteres og læres om på ulike måter i norskfaget, og skjønnlitterær klimalitteratur åpner for at elevene kan lære om klimakrisen og forstå konsekvenser av klimaendringene gjennom fiktive fremstillinger. *Vinterkrigen* og dens potensiale som jeg har skissert her kan være én inngang til temaet.

Litteraturliste

- Abrams, M. H. & Harpham, G. G. (2012). *A Glossary of Literary Terms* (10. utg.). Wadsworth Cengage Learning.
- Andersen, G. (2014). Klimakrisen i litteratur. I M. Sørensen & M. F. Eskjær (Red.), *Klima og mennesker: Humanistiske perspektiver på klimaforandringer* (s. 107-123). Museum Tusulanum.
- Bakhtin, M. (2017). *Latterens historie. François Rabelais' forfatterskap og folkekulturen i middelalderen og renessansen* (G. Pollen, Overs.). Vidarforlaget. (Opprinnelig utgitt 1965).
- Bergson, H. (2018). *Laughter: an Essay on the Meaning of the Comic*. Seltzer Books. (Opprinnelig utgitt 1900).
- Blikstad-Balas, M. (2016). *Literacy i skolen*. Universitetsforlaget.
- Cappelen Damm. (u.å.). *Vinterkrigen*. Hentet 31. januar 2023 fra https://cappelendamm.no/vinterkrigen-erika-fatland-9788202362003?gclid=CjwKCAjw36GjBhAkEiwAKwIWyfs29BLlqBK4qK1rnw-S9JK_pgkthHFGYMt4VIkwAgekPNPXe4FmvRoCAe4QAvD_BwE
- Christensen, N. (2018). Visuelle fortællinger. I T. R. Andersen, J. Bruhn, N. Christensen, S. Kjerkegaard, S. T. Linkis, B. S. Pedersen & H. K. Rustad (Red.), *Litteratur mellem medier* (s. 269-291). Aarhus universitetsforlag.
- Cristin. (2023, 27. januar). *Humor i barne- og ungdomslitteraturen*. Hentet 7. mai 2023 fra <https://app.cristin.no/projects/show.jsf?id=2062241>
- Critchley, S. (2002). *On Humour*. Routledge.
- Cross, J. (2011). *Humor in Contemporary Junior Literature*. Routledge.
- Djuve, M. T. (2017, 3. mars). Klimakrise kan stoppe Tromsø-OL i ny barnebok. *Dagbladet*. <https://www.dagbladet.no/kultur/klimakrise-kan-stoppe-tromso-ol-i-ny-barnebok/67042505?payment-status=success>
- Fatland, E. (2017). *Vinterkrigen*. Cappelen Damm.
- FN-sambandet. (2023, 21. mars). *Klimaendringer*. Hentet 16. april 2023 fra <https://www.fn.no/tema/klima-og-miljoe/klimaendringer>
- Gaarder, J. (2013). *Anna. En fabel om klodens klima og miljø*. Aschehoug.
- Goga, N. (2021a). Hva er greia med å engasjere barn og unge? *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 12(1), 1-12. <https://doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2021-01-05>
- Goga, N. (2021b). Skandinavisk sakprosa for barn og unge om plast og klima. I N. Goga & M. Eskebæk (Red.), *På tværs af Norden. Økokritiske strømninger i nordisk børne- og ungdomslitteratur* (s. 22-28). Nordisk ministerråd.
- Goodbody, A. & Johns-Putra, A. (2019). Introduction. I A. Goodbody & A. Johns-Putra (Red.), *Cli-fi. A companion* (s. 1-17). Peter Lang.
- Guanio-Uluru, L. (2018). Fantasy litteratur for barn. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur. Introduksjon for lærere* (s. 105-126). Universitetsforlaget.
- Hallberg, K. (2022). Ikonotext revisited – ett begrepp och dess historia. *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 13(1), 1-10. <https://doi.org/10.18261/blft.13.1.2>
- Hanssen, V. (2022). «Da jeg var liten, fantes det bare en eneste søppelkasse, nemlig naturen!». *En studie av humor i to utvalgte barne- og ungdomsbøker med naturproblematiserende tematikk*. [Masteroppgave, Høgskulen på Vestlandet]. HVL Open. <https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmlui/bitstream/handle/11250/3022000/Hanssen.pdf?sequence=1>
- Harstad, O. (2020). Den uforståelige teksten. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i*

- norsk. *Metodeboka 1* (s. 28-42). Universitetsforlaget.
- Høgskulen på Vestlandet. (2021, 18. august). *Natur i barnelitteratur og -kultur (NaChiLitCul)*. Hentet 7. mai 2023 fra <https://www.hvl.no/forskning/gruppe/nachilit/>
- Jensen, C. B. (2018). Wound-up worlds and *The Wind-up Girl*: on the anthropology of climate change and climate fiction. *Tapuya: Latin American Science, Technology and Society*, 1(1), 186-200. [10.1080/25729861.2018.1485245](https://doi.org/10.1080/25729861.2018.1485245)
- Johns-Putra, A. (2016). Climate change in literature and literary studies: From cli-fi, climate change theater and ecopoetry to ecocriticism and climate change criticism. *Wiley interdisciplinary reviews: Climate Change*, 7(2), 266-282. [10.1002/wcc.385](https://doi.org/10.1002/wcc.385)
- Kallestad, Å. H. & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk. Metodeboka 1* (s. 44-61). Universitetsforlaget.
- Krekling, D. V. (2020, 17. juli). Kutter og reverserer 100 klima- og miljøtiltak. NRK. <https://www.nrk.no/urix/donald-trump-reverserer-100-klima--og-miljotiltak-1.15091654>
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen/id2570003/>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06?lang=nob>
- Kvamme, O. A. & Sæther, E. (2019). Bærekraftdidaktikk – spenninger og sammenhenger. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 15-40). Fagbokforlaget.
- Larsen, A. S. (2018). Fortellende prosa for barn og unge. I A. S. Larsen, B. Wicklund & I. Sørensen (Red.), *Norsk 5-10. Litteraturboka* (s. 124-152). Universitetsforlaget.
- Larsen, A. S. (2020). Flyktningedebatten i satirens estetikk. *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 11(1), 1-10. <https://doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2020-01-07>
- Larsen, B. (2021). «Det hadde lenge vært snakk om klimaendringer, og alle hadde visst at de ville komme, men så snart?» *Klima og miljøproblematikken i noen utvalgte barne- og ungdomsromaner*. [Masteroppgave, OsloMet]. ODA Open Digital Archive. https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/2773720/Larsen_MBIB_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lillegraven, R. & Kristensen, J. (2020). *Klodeklubben*. Samlaget.
- Lunde, M. (2015). *Bienes historie*. Aschehoug.
- Lunde, M. (2017). *Blå*. Aschehoug.
- Lunde, M. (2020). *Solvokteren*. Kagge.
- Løgstrup, K. E. (1974). Moral og børnebøyer. I S. M. Kristensen & P. Ramløv (Red.), *Børne- og ungdomsbøyer* (2. utg., s. 18-24). Gyldendals pædagogiske bibliotek.
- Mallan, K. (1993). *Laugh Lines: Exploring humour in children's literature*. Primary English Teaching Association.
- Massey, G. & Bradford, C. (2011). Children As Ecocitizens: Ecocriticism and Environmental Texts. I K. Mallan & C. Bradford (Red.), *Contemporary Children's Literature and Film* (s. 109-126). Red Globe Press.
- Mathismoen, O. & Jordahl, J. (2019). *Hva er greia med klima?* Ena forlag.
- Michelsen, P. A. (2018). Realistiske forteljingar for barn. I R. S. Stokke & E. S.

- Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur. Introduksjon for lærere* (s. 57-81). Universitetsforlaget.
- Miljødirektoratet. (2023, 20. mars). *Hovedfunn i synteserapporten i sjette hovedrapport*. Hentet 4. april 2023 fra <https://www.miljodirektoratet.no/ansvarsomrader/klima/fns-klimapanel-ipcc/dette-sier-fns-klimapanel/sjette-hovedrapport/hovedfunn-syr-sjette-hovedrapport/>
- Molaug, M. H. (2020). *Verdens verste miljøsvin*. Gyldendal.
- Myren-Svelstad, P. E. & Steffensen, T. (2023). Bærekraft. Bæredygtighet. Hållbarhet – et nytt perspektiv i dansk/norsk/svensk. *Nordiske temadage*. <https://nordisktemadage.nu/wp-content/uploads/2023/02/Temaartikel-Baerekraft.-Baeredygtighed.-Haallbarhet.pdf>
- Mæhle, L. (2015). *Bouvetøya 2052*. Samlaget.
- Nikolajeva, M. (2017). *Barnbokens byggklossar* (3. utg.). Studentlitteratur.
- Nodelman, P. (2008). *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*. Johns Hopkins University Press.
- Nygårdshaug, G. (1989). *Mengele Zoo*. Cappelen Damm.
- Nygårdshaug, G. (2021). *Den grønne øya*. Cappelen Damm.
- Ommundsen, Å. M. (2010). *Litterære grenseoverskridelser. Når grensene mellom barne- og voksenlitteraturen viskes ut*. [Doktorgradsavhandling]. Universitetet i Oslo.
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa* (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61#KAPITTEL_1
- Rødnes, K. A. (2019). Skjønnlitteratur og bærekraft – et bidrag fra norskfaget. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 61-75). Fagbokforlaget.
- Røskeland, M. (2021a). Humor og engasjement i miljøorientert barnelitteratur. *Barnelitterært forskningstidsskrift*, 12(1), 1-10. <https://doi.org/10.18261/issn.2000-7493-2021-01-08>
- Røskeland, M. (2021b). Humor på alvor i litteraturundervisning med "Anekdote" av Herman Wildenvey. *Nordlit*, (48), 1-10. <https://doi.org/10.7557/13.6333>
- Samoilow, T. K. & Myren-Svelstad, P. E. (2020). *Kritisk teori i litteraturundervisningen*. Fagbokforlaget.
- Slettan, S. (2020). Lystig læring. Om humor og litterær danning i bøker for barn. I Å. H. Kallestad & M. Røskeland (Red.), *Sans for danning. Estetisk vending i litteraturdidaktikken* (s. 57-76). Universitetsforlaget.
- Stokke, R. S. & Tønnessen, E. S. (2018). Barnet og litteraturen. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur. Introduksjon for lærere* (s. 17-31). Universitetsforlaget.
- Svingen, A. (2018). *En himmel full av skyer*. Gyldendal.
- Tønnessen, E. S. (2018). Visuelle barneromaner. I R. S. Stokke & E. S. Tønnessen (Red.), *Møter med barnelitteratur. Introduksjon for lærere* (s. 171-194). Universitetsforlaget.
- Wall, B. (1991). *The Narrator's Voice. The Dilemma of Children's Fiction*. Macmillan.
- Wistisen, L. (2021). Barnboken i skräpocen: En undersökning av relationen mellan natur, kultur och skräp i Linda Bondestams Mitt bottenliv (2020). I N. Goga & M. Eskebæk (Red.), *På tvärs af Norden. Økokritiske strømninger i nordisk børne- og ungdomslitteratur* (s. 36-41). Nordisk ministerråd.
- Wood, N. (2022). Realism in Eco Fiction: Climate change and the short story cycle. *Social Alternatives*, 41(3), 43-47.

<https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=0e0877ea-5de4-4792-8b07-284e6ec6ab27%40redis>

Øvreberg, E. (2012, 25. juni). *Miljøtrusler gir økoangst*. UiT Norges arktiske universitet. https://uit.no/nyheter/artikkel?p_document_id=307584

